

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ.

Π.Μ.Σ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

<< ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ >>

ΤΙΤΛΟΣ:

<<Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΟ ΝΑΤΟ ΜΕΤΑ ΤΙΣ
ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ. (ΣΥΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ
ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ
ΑΤΛΑΝΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ
ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ)>>.

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Κοσ Π. ΒΑΡΒΑΡΟΥΣΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ : 2006-2007

ΟΝΟΜΑ: ΚΟΥΠΙΕΤΟΡΗ ΕΥΓΕΝΙΑ

ΑΜ: 25233

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή: η μεθοδολογία της προσέγγισης. σελ. 2-5
- 1.α) Ιστορική αναδρομή στη σχέση Τουρκίας-NATO. σελ. 6-11
- 1.β) Το συμβατικό πλαίσιο των τουρκονατοϊκών σχέσεων. σελ. 12-17

2. Η στρατηγική της Συμμαχίας σε περιφερειακές συγκρούσεις – η συνεισφορά της Τουρκίας. σελ. 18-22

3. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στο πλαίσιο του NATO . σελ. 23-28

4. Οι τουρκοαμερικανικές σχέσεις, παράμετρος της συνεργασίας Τουρκίας-NATO. σελ. 29-35

5. Η συμμετοχή της Τουρκίας στα νατοϊκά προγράμματα δράσης. σελ. 36-39

6. Ο ρόλος της Τουρκίας στο μεταψυχροπολεμικό NATO. σελ. 40-44

7. Κατακλείδα σελ. 45-47

8. Παραρτήματα σελ. 48-50

9. Βιβλιογραφία. σελ. 51-54

1. Εισαγωγή: η μεθοδολογία της προσέγγισης.

Το αντικείμενο της παρούσας μελέτης αφορά στη παρουσία και συμβολή της Τουρκίας στην Ατλαντική Συμμαχία, υπό το φως των εξελίξεων στην Ευρώπη κατά τη μεταψυχροπολεμική διεθνή συγκυρία.

Όπως θα αποδειχθεί και από τις σελίδες που θα ακολουθήσουν, η σπουδαία στρατηγικά γεωγραφική θέση της χώρας, ήταν εκείνη που κέντρισε το ενδιαφέρον της Δύσης και πιο συγκεκριμένα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (στο εξής ΗΠΑ), οι οποίες τη θεώρησαν αξιόπιστη δύναμη ώστε να αποτελέσει το δυτικό στρατηγικό ανάχωμα απέναντι σε ενδεχόμενη σοβιετική απειλή κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Αξιοσημείωτο είναι ωστόσο το γεγονός, ότι οι Αμερικανοί είχαν αναγνωρίσει τη στρατηγική σημασία της χώρας για τα συμφέροντά τους και τη στάση τους απέναντί της, ήδη από τον Δεκέμβριο του 1941 και όχι μόνο με το Δόγμα Τρούμαν και την επακολουθήσασα αλλαγή σκυτάλης στην ηγεσία της Μεσογείου από την Αγγλία στις ΗΠΑ. Χαρακτηριστικά ο Πρόεδρος Ρούσβελτ είχε δηλώσει στις 4.12.1941 σχετικά: <<The defense of Turkey is vital to the defense of the USA>>. ¹

Και η Τουρκία όμως από την πλευρά της επιθυμώντας διακαώς την <<δυτικοποίηση>> της,² αρχή που κληροδότησαν σε αυτήν οι Κεμαλικές επιταγές, αναζητούσε τρόπους προσέγγισης με τη Δύση, προωθώντας παράλληλα τους τρεις κύριους στόχους που είχε θέσει η εξωτερική της

¹ Βλ. Z. Onder, “Die türkische Aussenpolitik in Zweiten Weltkrieg, (Sudosteuropa Arbeiten 73)”, Munchen, 1977, σελ. 163, στο *Η Τουρκία σε μετάβαση*, Γιαλλουρίδης Χρ., Σιδέρης, Αθήνα, 1999, σελ.94

² <<δυτικοποίηση>>: Η Ευρώπη ήταν για την Τουρκία, σύμφωνα με την αντίληψη του Ατατούρκ, ένα στρατηγικής σπουδαιότητας πολιτιστικό και πολιτισμικό μέγεθος, ένας πολιτικός εταίρος και ένα οικονομικό υπόδειγμα επιτυχίας και θα έπρεπε να αποτελέσει πρότυπο και παράδειγμα προς μίμηση για την Τουρκία. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης ο Ατατούρκ επιχείρησε τη δυτικοποίηση της τουρκικής κοινωνίας στο πολιτιστικό, το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο καθώς και την ίδρυση και εμπέδωση νέων θεσμών. Βλ. *Ευρώπη-Τουρκία. Αντανακλάσεις και Διαθλάσεις. Η στρατηγική των κειμένων*, Πεσμαζόγλου Στ., Θεμέλιο, Αθήνα, 1993, σελ. 194-196

πολιτική μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (στο εξής Β΄Π.Π), ήτοι:

Α) ισχυροποίηση της θέσης της στο μεταπολικό-διπολικό-διεθνές σύστημα,

Β) προβολή της ως περιφερειακή δύναμη στον ευρύτερο χώρο της Μέσης Ανατολής,

Γ) προοδευτική ικανοποίηση των αξιώσεών της στην Κύπρο και στο Αιγαίο.

Ενδεικτική δε της υπερεκτίμησης της σημασίας της χώρας τους είναι η πεποίθηση των Τούρκων επισήμων, πως η δυτικοποίηση της εξωτερικής τους πολιτικής και ιδιαίτερα η σχέση τους με τις ΗΠΑ και την Ατλαντική Συμμαχία (στο εξής ΝΑΤΟ), δεν είναι σχέση δορυφόρου, αλλά βασίζεται στην πλήρη ισότητα και ισοτιμία και εξυπηρετεί πρωταρχικά τα τουρκικά συμφέροντα.³ Στη βάση αυτής ακριβώς της συλλογιστικής, επικεντρώνεται και το περιεχόμενο της παρούσας μελέτης.

Χρονικά, η έρευνα που ακολουθεί, εξετάζει την περίοδο από τη δεκαετία του 1950 και εντεύθεν, αρχής γενομένης της 18^{ης} Φεβρουαρίου 1952, χρονιά που σήμανε την επίσημη έναρξη της αμυντικής σχέσης Τουρκίας και Δύσης (ΗΠΑ), όταν η αίτηση ένταξης των Τούρκων στο ΝΑΤΟ, έγινε δεκτή. Η Τουρκία, εγκαταλείποντας την πολιτική της ουδετερότητας την οποία εφάρμοσε πιστά έως και τον Β΄Π.Π,⁴ θα εντάσσονταν έκτοτε δυναμικά στο δυτικό σύστημα ασφάλειας, επιχειρώντας παράλληλα να αποκομίσει όσα περισσότερα οφέλη μπορούσε και να υποστηρίξει τα ίδια συμφέροντα της, με την ιδιότητα

³ Βλ. Κ.-D. Grothusen, “Aussenpolitik”, στο *Türkei*, Band IV, Göttingen, 1985, σελ. 90, στο *Η Τουρκία σε μετάβαση*, Χρ. Γιαλλουρίδης, Σιδέρης, Αθήνα, 1999, σελ.112

⁴ G. Avcı, *The post war incorporation of Turkey into the Western Alliance 1947-1952*, *European Review*, Vol. 13, No. 3, 2005, p. 420

πλέον του μέλους της Ατλαντικής Συμμαχίας, εκμεταλλευόμενη βεβαίως κατά το έπακρο, το γεωστρατηγικό της πλεονέκτημα.

Ωστόσο, η λήξη της αντιπαράθεσης μεταξύ των δυο Υπερδυνάμεων στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας, προκάλεσε κρίση στη γεωστρατηγική ταυτότητα της χώρας, η οποία αποκαταστάθηκε μετά τον πόλεμο στον Κόλπο, καθώς ο ρόλος του εθνικού κέντρου των Τουρκομάνων όπως επίσης και ο ανταγωνισμός για τους αγωγούς της Κασπίας, προσέδωσαν στη γείτονα μια νέα αποστολή, αυτή της περιφερειακής δύναμης στον ευρύτερο χώρο του νοτιοανατολικού τμήματος της Συμμαχίας.

Ως εκ τούτου, η ανάλυση που ακολουθεί, στοχεύει στη μελέτη και αξιολόγηση των γεωπολιτικών χαρακτηριστικών και της γεωγραφικής θέσης της Τουρκίας παράλληλα πάντοτε με την εξέταση των δεδομένων του διεθνούς περιβάλλοντος της εκάστοτε περιόδου, προκειμένου να αποδοθεί κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο η συνδρομή της χώρας στη διασφάλιση των συμφερόντων του δυτικού αμυντικού συστήματος, τόσο κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου όσο και κατά την περίοδο που τον διαδέχθηκε. Αναφορικά δε με τη διάρθρωση της, την παρούσα εισαγωγική ενότητα διαδέχεται το πρώτο μέρος το οποίο αποτελεί μια ιστορική αναδρομή της σχέσης Τουρκίας-NATO, ενώ ακολουθεί αμέσως μετά, η παρουσίαση του συμβατικού πλαισίου των δύο εταίρων, όπου σκιαγραφείται το προφίλ της γείτονος στους κόλπους της Συμμαχίας. Το τρίτο μέρος αφορά στο συσχετισμό της τουρκικής και νατοϊκής στρατηγικής σε περιφερειακές συγκρούσεις, όπου εφαρμόζοντας περιπτωσιολογική έρευνα, γίνεται αναφορά στη κρίση στη Βοσνία, το Κόσοβο, το Αφγανιστάν και το Ιράκ ενώ στη συνέχεια, εξετάζεται ο ρόλος της Τουρκίας στο NATO, από τη σκοπιά των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ακολούθως, παρατίθεται μια ανάλυση των αμερικανοτουρκικών σχέσεων ως παραμέτρου της συνεργασίας NATO-Τουρκίας ενώ ακολουθεί εκτενής αναφορά στα προγράμματα δράσης

της Συμμαχίας και τη συμβολή της Τουρκίας σε αυτά αλλά πολλάκις και την πρωτοβουλία της στους νατοϊκούς μηχανισμούς περιφερειακής συνεργασίας. Στην ενότητα που έπεται, με την οποία ολοκληρώνεται το κύριο τμήμα της παρούσας έρευνας, εξετάζεται οι προοπτικές της τουρκονατοϊκής συνεργασίας σήμερα, σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη καμπή για την ευρωπαϊκή της πορεία(δυτικοποίηση), εξαιτίας της έκρυθμης κατάστασης στο εσωτερικό της (διαμάχη πολιτικού και στρατιωτικού κατεστημένου) καθώς και της κρίσης στη σχέση της με τις ΗΠΑ.

Ολοκληρώνοντας, στην τελευταία θεματική, επιχειρείται μια αξιολόγηση των όσων εξετάθησαν στην προηγούμενη ανάλυση ενώ μέσα από την παράθεση θέσεων και απόψεων, τίθενται ερωτήματα προς συζήτηση.

1.α) Ιστορική αναδρομή στη σχέση Τουρκίας-NATO.

Μετά τη λήξη του Β΄Π.΄Π. η Τουρκία, η οποία τηρώντας τη στάση του <<επιτήδειου ουδέτερου>> εξήλθε ουσιαστικά αλώβητη, δέχτηκε σημαντικές πιέσεις από τη Σοβιετική Ένωση, δεδομένου ότι έθεσε θέμα αλλαγής του νομικού καθεστώτος των Στενών(αναθεώρηση της Σύμβασης του καθεστώτος του Μοντρέ 1936) και επιστροφής των περιοχών του Καυκάσου (Καρς και Αρνταχάν) που είχαν δοθεί στη Τουρκία το 1921.⁵ Την ίδια στιγμή, Μόσχα και Σόφια, ξεκίνησαν επιθετική προπαγάνδα κατά της Τουρκίας, συγκεντρώνοντας στρατεύματα κατά μήκος των έμπροσθεν συνόρων τους, με αποτέλεσμα οι Τούρκοι, όπως είχε συμβεί και στο παρελθόν, να αναζητήσουν προστασία από τη Δύση.

Οι ΗΠΑ με τη σειρά τους, έλαβαν μια σειρά αποφασιστικών μέτρων για να διαφυλάξουν τόσο την Τουρκία όσο και την Ελλάδα, στέλνοντας αρχικά ναυτική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο, προκειμένου να καταστήσουν σαφή την επιθυμία τους να αναχαιτίσουν το σοβιετικό επεκτατισμό στην περιοχή και διακηρύσσοντας ακολούθως στις 12 Μαρτίου 1946 το Δόγμα Τρούμαν, το οποίο δέσμευε την Ουάσινγκτον να υποστηρίζει τους ελεύθερους λαούς που αντιστέκονταν στις έξωθεν προσπάθειες κατάλυσης της εδαφικής τους κυριαρχίας και ανεξαρτησίας. Εν συνεχεία, στις 12 Ιουλίου 1947, ΗΠΑ και Τουρκία συνήψαν συμφωνία αμοιβαίας στρατιωτικής βοήθειας με απώτερο στόχο εκ μέρους των Τούρκων, τη συμμετοχή τους στο NATO.

Όταν η Βορειοατλαντική Συμμαχία συνεστήθη την 4^η Απριλίου 1948, η αίτηση ένταξης της Τουρκίας, αρχικώς απερρίφθη, ενώ και στα επόμενα χρόνια η Άγκυρα, αντιμετώπισε σημαντικές δυσκολίες στην προσπάθειά

⁵ Dlutowski C, *Turkey: The Truman Doctrine and the Cold War*, Cambridge, Journal of the International Affairs, Spring 1990, p. 62

της να γίνει δεκτή στο δυτικό σύστημα συλλογικής ασφάλειας. Μολονότι υπήρχε μια γενική αίσθηση ότι η άμυνα και η υπεράσπιση του ανατολικού βραχίονα ήταν ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια της συμμαχίας, τα περισσότερα μέλη του ΝΑΤΟ επιδείκνυαν δυσπιστία και επιφυλακτικότητα αναφορικά με την επέκταση των δεσμεύσεων ασφάλειας στο Καυκασιανό σύνορο της Σοβιετικής Ένωσης, υποστηρίζοντας ότι η ένταξη της Τουρκίας και κατ'επέκταση της Ελλάδος, θα αύξανε τον κίνδυνο του πολέμου και θα αποδυνάμωνε τη νατοϊκή δύναμη. Η δε βρετανική κυβέρνηση από την πλευρά της ενδιαφερόταν περισσότερο για την εγκαθίδρυση μιας ξεχωριστής αμυντικής συμμαχίας στη Μέση Ανατολή με την Τουρκία και λιγότερο για την υποστήριξη της τουρκικής υποψηφιότητας στο ΝΑΤΟ.

Το 1948, η Άγκυρα, παρακολουθούσε την παγίωση του διπολικού πλέον διεθνούς συστήματος, με ιδιαίτερα αυξημένη ανησυχία και πεπεισμένη ότι μπορεί να τα καταφέρει, ενέτεινε τις προσπάθειές της για την προώθηση της υποψηφιότητάς της. Οι Τούρκοι υποστήριζαν ότι η πολιτική της ανάσχεσης ήταν αδύναμη στην ανατολική πλευρά και ότι η σοβιετική επέκταση στην περιοχή θα έθετε σε κίνδυνο όχι μόνο την ασφάλεια της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή αλλά και την ίδια την ασφάλεια της Δυτικής Ευρώπης. Οι εκπρόσωποι της τουρκικής πλευράς ωστόσο, αν και γνώριζαν τη σημασία της ένταξης της χώρας τους στο νατοϊκό σύστημα και τα πλεονεκτήματα που θα προέκυπταν για αυτήν, ενδόμυχα ήταν επιφυλακτικοί απέναντι στην προσέγγιση που επιχείρησαν οι ΗΠΑ μαζί τους. Στο πλαίσιο αυτής της συλλογιστικής, αξίζει να γίνει αναφορά στον προβληματισμό του Ισμέτ Ινονού, ο οποίος όπως αποκάλυψε σε αμερικανό δημοσιογράφο τον Ιούλιο του 1948, μολονότι επιθυμούσε διακαώς μια συμμαχία με τις ΗΠΑ, φοβόταν πως το αμερικανικό ενδιαφέρον για τη χώρα του όπως αυτό εκδηλώθηκε

μέσω του δόγματος Τρούμαν και του σχεδίου Μάρσαλ, δεν θα είχε διάρκεια.

Οι ΗΠΑ από την πλευρά τους, συμφώνησαν με το επιχείρημα των Τούρκων ότι μια αμυντική συμμαχία που θα κάλυπτε κάποιες χώρες και κάποιες άλλες θα τις άφηνε ανυπεράσπιστες, θα προκαλούσε τη σοβιετική επιθετικότητα και για το λόγο αυτό, προσπάθησαν να πείσουν τους υπόλοιπους συμμάχους να δεχτούν την Τουρκία στους κόλπους του ΝΑΤΟ, ευκαιρίας δοθείσης του πολέμου της Κορέας, στον οποίο οι Τούρκοι αποτέλεσαν το τρίτο μεγαλύτερο στρατιωτικό σώμα μετά τις αμερικανικές και τις κορεατικές δυνάμεις για να συμμετάσχει στην σύγκρουση. Με τον τρόπο αυτό η Τουρκία, αποσαφήνισε τους στενούς δεσμούς της με τη Δύση και το δυτικό πολιτικό σύστημα ξεκινώντας παράλληλα τις διαδικασίες εκδημοκρατισμού της πολιτικής της ζωής. Αυτές οι εξελίξεις σε συνδυασμό με την επιδείνωση της κατάστασης στη Μέση Ανατολή στάθηκαν αρκετές για να μεταβάλλουν τη γνώμη των νατοϊκών συμμάχων, που δέχτηκαν τελικά την Τουρκία στη Βορειοατλαντική συμμαχία (18/02/1952), η οποία ενετάχθη ως πλήρες μέλος, την ίδια χρονιά με την Ελλάδα.

Μολονότι η αυτάρκεια αποτελούσε ανέκαθεν βασικό στόχο των σχεδιαστών της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, το διπολικό διεθνές σύστημα και η εχθρική στάση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (στο εξής ΕΣΣΔ), υποχρέωσαν την Τουρκία να στηριχτεί σε εξωτερικούς συμμάχους για την ασφάλειά της.⁶

Καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950, η Τουρκία ανέπτυξε στενούς δεσμούς με τις ΗΠΑ εντάσσοντας την πολιτική ασφαλείας της, μέσα στο πλαίσιο των αμερικανοτουρκικών σχέσεων ενώ σε ό,τι αφορούσε στην Ατλαντική συμμαχία, οι Τούρκοι αντιλαμβάνονταν το

⁶ <<Η ένταξη της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ, αποτέλεσε μια σημαντική απόκλιση από την παραδοσιακή οθωμανική και Κεμαλική πολιτική που απέφευγε τις μόνιμες συμμαχικές δεσμεύσεις>>, στο *Οι Τούρκοι και εμείς*, Β.Θεοδωρόπουλος, Φυτράκης, Αθήνα, 1988, σελ. 98

NATO ως προέκταση των Αμερικανών. Την ίδια περίοδο μάλιστα, μολονότι υπήρξε έντονος προβληματισμός σχετικά με το Κυπριακό Ζήτημα και τη στάση της Τουρκίας απέναντι στις υπόλοιπες χώρες της Μέσης Ανατολής, ο βασικός άξονας της τουρκικής πολιτικής ασφάλειας παρέμενε η αμυντική συνεργασία με τις ΗΠΑ. Αυτή η τοποθέτηση, δεν άλλαξε-τουλάχιστον όχι αμέσως- μετά το πραξικόπημα των Τούρκων στρατηγών το 1960, όπως απέδειξε και η άνευ όρων τουρκική υποστήριξη της Ουάσινγκτον, στην κρίση των πυραύλων της Κούβας, τον Οκτώβριο του 1962.

Οι αλλαγές που έλαβαν χώρα μετά το 1960 τόσο στο εσωτερικό περιβάλλον της Τουρκίας όσο και στο διεθνή περίγυρο, υπονόμισαν την εθνική ομοφωνία στα θέματα ασφάλειας και αμυντικής πολιτικής. Στα μέσα της δεκ. '60, ο τουρκικός λαός, αναμείχθηκε σε μια εκτεταμένη δημόσια συζήτηση αναφορικά με τα θέματα ασφάλειας που υπαγόρευε το εθνικό συμφέρον ενώ οι συζητήσεις που διεξάγονταν στο Κοινοβούλιο και τα άρθρα που δημοσιεύονταν στον Τύπο, αφορούσαν: την αξιοπιστία των αμερικανικών δεσμεύσεων, τις διμερείς συμφωνίες με τις ΗΠΑ σχετικά με τις αμερικανικές βάσεις στο τουρκικό έδαφος, τα επακόλουθα της στρατηγικής της ευέλικτης ανταπόδοσης και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις υπό το φως των εξελίξεων στο Κυπριακό. Η συνεχιζόμενη παραβίαση των διμερών συμφωνιών εκ μέρους των εγκατεστημένων στην Τουρκία στρατιωτικών δυνάμεων των ΗΠΑ, αύξησαν τα αισθήματα αντιαμερικανισμού των Τούρκων οι ηγέτες των οποίων πρότειναν το 1966 την αναθεώρηση της Συμφωνίας Στρατιωτικών Διευκολύνσεων του 1954 καθώς και των δεκατριών διμερών συμφωνιών που την συνόδευαν. Ύστερα από τριετείς διαπραγματεύσεις οι κυβερνήσεις των δύο χωρών, κατέληξαν στην υπογραφή συμφωνίας αμυντικής συνεργασίας το 1969, η οποία προέβλεπε σημαντική μείωση του αριθμού των αμερικανικών δυνάμεων στην επικράτεια της Τουρκίας. Ενώ οι σχέσεις με το NATO

και ιδίως με τις ΗΠΑ βρίσκονταν σε κρίση, οι Τούρκοι ηγέτες αποφάσιζαν να αναθεωρήσουν την πολιτική τους και επιχείρησαν επαναπροσέγγιση της Σοβιετικής Ένωσης και των χωρών της Μέσης Ανατολής. Με την ΕΣΣΔ οι σχέσεις βελτιώθηκαν αισθητά στον τομέα της οικονομίας, δεδομένου ότι το νατοϊκό πλαίσιο από το οποίο δεσμεύονταν η Τουρκία, δεν επέτρεπε την πολιτική-στρατιωτική συνεργασία.

Η δεκαετία του 1970, υπήρξε ιδιαίζόντως σημαντική τόσο για την εξέλιξη του Ψυχρού Πολέμου όσο και για την πορεία των τουρκονατοϊκών σχέσεων. Η ανάδειξη μη στρατιωτικών θεμάτων, απόρροια της ύφεσης (détente) στις σχέσεις των δυο Υπερδυνάμεων σε συνδυασμό με το αίσθημα ασφαλείας που συνεπαγόταν η επιτυχημένη λειτουργία της νατοϊκής αποτροπής, ενεθάρρυνε τους δυτικούς συμμάχους καθώς και την Τουρκία, να αυτονομηθούν σταδιακά και να προωθήσουν ίδια συμφέροντα. Την περίοδο εκείνη, το Κυπριακό Ζήτημα ήταν αυτό που διαδραμάτισε ύψιστο ρόλο στη διασάλευση των τουρκονατοϊκών σχέσεων, όταν ο Αμερικανός πρόεδρος Johnson κατέστησε σαφές ότι η Τουρκία δεν έχει την άδεια να χρησιμοποιήσει τον αμερικανικό εξοπλισμό κατά της Κύπρου, προειδοποιώντας παράλληλα ότι το ΝΑΤΟ δε θα είναι υποχρεωμένο να υπερασπιστεί την Τουρκία στην περίπτωση που δεχτεί σοβιετική επίθεση, ως απάντηση για την επέμβαση στο νησί. Ακολούθησε το αμερικανό εμπάργκο όπλων στη γείτονα το οποίο όμως όχι μόνο απέτυχε να αποτρέψει την τουρκική εισβολή στην Κύπρο αλλά ανέστειλε και την προώθηση των νατοϊκών συμφερόντων, αποδυναμώνοντας περαιτέρω την ανατολική πτέρυγα του συστήματος της Βορειοατλαντικής συμμαχίας.

Με έντονους προβληματισμούς αναφορικά με την μελλοντική της παρουσία στο διπολικό διεθνές σύστημα, πορεύτηκε η Τουρκία και στη

δεκαετία του 1980, στην οποία οι σχέσεις της με το ΝΑΤΟ έφτασαν στο απόγειό τους, χάρη στην προσωπική διπλωματία του Τουργκούτ Οζάλ. Μια σειρά γεγονότων τα οποία παρατίθενται αμέσως πιο κάτω, επιβεβαιώνουν τα περί αναθέρμανσης των αμερικανοτουρκικών σχέσεων στη δεκαετία αυτή: α) Στις 19/9/1980 η Άγκυρα αποφάσισε να χορηγήσει άδεια πτήσης στα αμερικανικά κατασκοπευτικά αεροσκάφη U-2, β) στις 25/10/1980, οι ΗΠΑ ανέλαβαν επί ένα έτος την πληρωμή –από την Τουρκία-χρέους της, ύψους 350εκατ.δολλαρίων και γ) στις 10/4/1981, το αμερικανικό Υπουργείο Άμυνας ανακοίνωσε ότι θα πωλούσε στην Τουρκία 15 αεροσκάφη, τύπου F-4E.

Υπό το φως αυτών των εξελίξεων πορεύτηκε η Τουρκία στη δεκαετία του 1990, την δεκαετία της νέας τάξης πραγμάτων στην Ευρώπη, της αλλαγής στο συσχετισμό των δυνάμεων και στη δομή του διεθνούς συστήματος. Ο ρόλος της στο ΝΑΤΟ της μεταψυχροπολεμικής εποχής και γενικότερα στο σύγχρονο σύστημα ασφάλειας, θα εξετασθεί στις ακόλουθες σελίδες.

1.β) Το συμβατικό πλαίσιο των τουρκονατοϊκών σχέσεων.

Η Τουρκία, ως πολύτιμος σύμμαχος των ΗΠΑ στο ΝΑΤΟ, συμβάλλει μαζί με την Ελλάδα στην αμυντική θωράκιση της νοτιοανατολικής πτέρυγας ελέγχοντας παράλληλα τα στενά του Βοσπόρου. Το γεγονός δε ότι διατηρεί τον δεύτερο αριθμητικά μεγαλύτερο στρατό μετά τις ΗΠΑ στους κόλπους της συμμαχίας, εκτιμάται ως σημαντική συνεισφορά της χώρας στην αποτρεπτική δυνατότητα του ΝΑΤΟ.⁷ Εξάλλου, το στρατιωτικό της δόγμα, έχει το χαρακτήρα του αμυντικού δόγματος και διέπεται από την αρχή της αποτροπής-deterrence (ως σύμφωνο με το δόγμα της Συμμαχίας) και για το λόγο αυτό, σε καιρό ειρήνης, διατηρούνται επαρκείς στρατιωτικές δυνάμεις (standing military forces).

Η αμυντική στρατηγική της Τουρκίας, στηρίζεται σε τέσσερις πυλώνες:

- I. Την αποτροπή,
- II. Την προωθημένη άμυνα,
- III. Την αναδιάρθρωση και τέλος,
- IV. Την ικανότητα αντίδρασης σε μια κρίση (crisis response).⁸

Οι δε βασικοί άξονες της στρατηγικής ασφάλειας των δυνάμεών της είναι οι εξής:

1. Η διατήρηση αποτρεπτικής ισχύος έναντι στρατιωτικών απειλών που θίγουν τα τουρκικά συμφέροντα. Αυτός ο άξονας συνδυάζεται με τη ΝΑΤΟϊκή πλευρά της Τουρκίας. Το Δόγμα των Δύομιση Πολέμων δεν υπάρχει πια για την Τουρκία. Οι δύο χώρες ήταν η Ελλάδα και η Συρία, η τελευταία όμως έχει αλλάξει στάση. Η περίπτωση να υπάρχουν τρεις χώρες θεωρείται αδιανόητη διότι η τρίτη χώρα θα έπρεπε να

⁷ Moustakis, Fotios, *The Greek-Turkish Relationship and NATO*, London: Frank Cass Publishers, 2003, in Olga Borou and Egemen Ozalp, *Sources of Friction in Greek-Turkish Relations: the Aegean Dispute*, www.eliamep.gr

⁸ Σύμφωνα με τον Στρατηγό Gures, 'οι ιδιαίτερες γεωπολιτικές συνθήκες στις περιοχές γύρω από την Τουρκία επιβάλλουν τη διατήρηση της προωθημένης άμυνας', Gures, "Turkey's Defence Policy", p.3, στο *Η Τουρκία σήμερα*, (επιμ. Θ. Βερέμης), Παπαζήσης, Αθήνα, 1995, σελ. 247.

αντιμετωπίσει όλο το ΝΑΤΟ. Ενώ η αποτρεπτική δύναμη ενισχύει και το γόητρο της Τουρκίας ως μέλος πάνω στο οποίο μπορεί να στηριχτεί το ΝΑΤΟ σε περίπτωση ανάγκης στην περιοχή. Βέβαια, αυτό είναι το θεωρητικό πλαίσιο όπως το απέδειξε ο πόλεμος στο Ιράκ και ειδικά η αμερικανική εισβολή. Ο λόγος είναι ο δεύτερος άξονας.

2. Η προάσπιση των τουρκικών συμφερόντων, εντός και εκτός της χώρας, «έναντι των νέων κινδύνων και ασύμμετρων απειλών, κυρίως της τρομοκρατίας». Για το τουρκικό καθεστώς που έχει σχεδόν το μονοπώλιο της βίας, η τρομοκρατία είναι ένα πολύ εύλογο πρόσχημα ακόμα και για εξωτερικά συμφέροντα, όπως στο Ιράκ. Τα τουρκικά συμφέροντα έχουν πάντα προτεραιότητα σε σχέση με οποιαδήποτε άλλα, ακόμα και αν είναι συμμαχικά συμφέροντα του ΝΑΤΟ. Η Τουρκία δεν επιτρέπει καμία επέμβαση ή παρέμβαση που θα μπορούσε έντεχνα ν' αλλάξει τις εσωτερικές της ισορροπίες. Η λέξη ισορροπία έχει νόημα μόνο και μόνο από την τουρκική πλευρά διότι στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα ασύμμετρο επιθετικό πλαίσιο που εξηγεί και την ύπαρξη του τρίτου άξονα.

3. Η διασφάλιση της ακεραιότητας και της εθνικής ενότητας της χώρας. Αυτός ο άξονας σχετίζεται με την έκφραση μισός πόλεμος, δηλαδή πόλεμος χαμηλής έντασης. Με άλλα λόγια, αυτός ο άξονας αφορά άμεσα αυτό που ονομάζουμε κουρδικό. Εδώ, στην ουσία όλα επιτρέπονται. Ο στόχος είναι μοναδικός. Δεν είναι ανθρώπινος παρά μόνο εδαφικός. Η Τουρκία είναι μία και οι τουρκικές δυνάμεις ακολουθούν απόλυτα, και μάλιστα μερικές φορές τυφλά, αυτήν την αρχή. Η ύπαρξη διαφωνιών παραμένει πάντα τυπική για τα στρατιωτικά δεδομένα. Ο στρατός για την Τουρκία είναι η απόλυτη ασφάλεια.

Και αυτή η δογματική έννοια της ασφάλειας είναι το πλαίσιο του τέταρτου βασικού άξονα της στρατηγικής της Τουρκίας.

4. Η διαφύλαξη των τουρκικών συμφερόντων στην Κύπρο που αποτελεί

τον «θεμέλιο λίθο» της ασφάλειας της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο. Η μη κατανόηση αυτού του βασικού άξονα προκαλεί τις δυσκολίες που γνωρίζουμε στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως σχετικά με την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας. Επιπλέον, συσχετίζεται άμεσα με το τραγικό λάθος της αναγνώρισης του κατοχικού καθεστώτος ως κράτους από την Τουρκία το 1983.

Όπως αναφέρθηκε, σε καιρό ειρήνης οι τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις, είναι διατεταγμένες σε τέσσερα μέτωπα:

Το πρώτο μέτωπο, είναι αυτό της Θράκης και των Στενών. Η Τουρκία θεωρούσε και θεωρεί την άμυνα των Στενών, ως ζωτικής σημασίας για την ίδια και το ΝΑΤΟ και δεδομένης της έλλειψης στρατιωτικού βάθους,⁹ εκτιμά ότι πρέπει να διατηρεί στο έδαφος της τουρκικής Θράκης, ένα επίπεδο δυνάμεων επαρκές για την υπεράσπιση της περιοχής από επιθέσεις χερσαίων, αμφίβιων και αερομεταφερόμενων δυνάμεων.

Δύο άλλα μέτωπα είναι αυτό της ανατολικής και νοτιοανατολικής Ανατολίας, όπου και στα δύο αυτά είναι αναπτυγμένες σημαντικές δυνάμεις αφού η Τουρκία συνορεύει στις περιοχές αυτές όχι μόνο με την πρώην ΕΣΣΔ (Γεωργία και Αρμενία) αλλά και με αρκετά ασταθή μεσανατολικά καθεστώτα που διαθέτουν ισχυρές συμβατικές δυνάμεις, καθώς και όπλα μαζικής καταστροφής.

Τέλος, υπάρχει και η στρατιά του Αιγαίου, η οποία σύμφωνα με την Άγκυρα, αποτελείται κυρίως από μονάδες εκπαίδευσης.

Αναφορικά με τη συμβολή της στο ΝΑΤΟ από τη στιγμή που εντάχθηκε σε αυτό η Τουρκία, είχε την επιχειρησιακή ευθύνη της άμυνας των Στενών και των θαλάσσιων και χερσαίων συνόρων της με την ΕΣΣΔ, ενώ

⁹ Το μικρό στρατηγικό βάθος της Ανατολικής Θράκης, καθιστά δύσκολη τη διεξαγωγή αμυντικών επιχειρήσεων. Επίσης, ο ανεφοδιασμός και η μεταφορά ενισχύσεων στην Ανατολική Θράκη δεν είναι εγγυημένοι, ιδιαίτερα αν καταστραφούν οι γέφυρες του Βοσπόρου.

στο πλαίσιο του ρόλου της ως συνδετικού κρίκου, η Ελλάδα έφερε το βάρος της άμυνας του Αιγαίου και των συνόρων της με τη Βουλγαρία. Η Μακεδονία και η Θράκη μαζί με την τουρκική Θράκη και τα Στενά, αποτελούσαν, σύμφωνα με την κλασική νατοϊκή αντίληψη, το χερσαίο φράγμα στην έξοδο των δυνάμεων του Συμφώνου της Βαρσοβίας στο Αιγαίο και τη Μακεδονία. Οι δυο χώρες, συνιστούσαν για το ΝΑΤΟ, *ενιαίο αμυντικό χώρο* διότι σύμφωνα με τη νατοϊκή αντίληψη, αλληλοσυμπληρώνονταν στρατηγικά και αλληλοϋποστηρίζονταν κατά τρόπο αναντικατάστατο.¹⁰

Για λογαριασμό των ΗΠΑ και της Συμμαχίας η Τουρκία, φιλοξενεί στο έδαφός της δυο νατοϊκά στρατηγεία στη Σμύρνη, το στρατηγείο Συμμαχικών Χερσαίων Δυνάμεων Νοτιοανατολικής Ευρώπης (LANDSOUTHEAST) και της Έκτης Συμμαχικής Τακτικής Αεροπορικής Δύναμης (SIXATAF). Οι διοικήσεις αυτές, έχουν Τούρκους αξιωματικούς ως επικεφαλής και υπάγονται στο νατοϊκό αρχηγό των δυνάμεων της νότιας Ευρώπης (CINCSOUTH) με έδρα τη Napoli. Στις βάσεις αυτές, συμπεριλαμβάνονται οι αεροπορικές βάσεις του Ιντζιρλίκ και της Σμύρνης, ναυτικές εγκαταστάσεις κοντά στα Άδανα καθώς και η βάση ραντάρ του Πίριντζικ από όπου είναι δυνατή η επιτήρηση ολόκληρου του μεσανατολικού χώρου.¹¹ Μετά το τέλος της κρίσης στον Περσικό, η βάση του Ιντζιρλίκ χρησιμοποιήθηκε από περί τα εβδομήντα βρετανικά, αμερικανικά και γαλλικά αεροσκάφη για επιχειρήσεις στήριξης των Κούρδων του Β. Ιράκ.

Στο πλαίσιο των νατοϊκών της υποχρεώσεων αλλά και διμερών συμφωνιών, η Τουρκία έχει επιτρέψει την κατασκευή και χρήση αρκετών στρατιωτικών εγκαταστάσεων από τις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις,

¹⁰ Τσιτσόπουλος- Βερέμης στο Αλεξανδρήs et. al., <<Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 1923-1987>>, σελ. 179-181, στο *Η Τουρκία σήμερα*, (επιμ. Θ. Βερέμης), Παπαζήσης, Αθήνα, 1995, σελ. 231

¹¹ *Η βάση του Πίριντζικ στη Ν.Α Τουρκία*, Άμυνα και Διπλωματία, τ.3, Οκτώβρης, 1990

όπως για παράδειγμα στη Σινώπη και στο Μπέλμπασι (συλλογή πληροφοριών), στο Ιντζιρλίκ όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω (όπου εκτιμάται ότι υπάρχουν και πυρηνικά όπλα), στη Σμύρνη, Τσίγλι, Ερζουρούμ, Μους και Μπατμάν (αεροπορικές βάσεις), στην Άγκυρα, Ισκεντερούν και Γιουμουρταλίκ (αποθήκες υλικού και κέντρα διοικητικής μέριμνας) και στο Καργαμπουρούν (σταθμός LORAN της αμερικανικής ακτοφυλακής).¹²

Επιπρόσθετα η Τουρκία, παίζει σημαντικό ρόλο στην Αερομεταφερόμενη Δύναμη Έγκαιρης Προειδοποίησης (Airborne Early Warning Force) του NATO. Αυτό το στοιχείο του νατοϊκού δικτύου αεράμυνας χρησιμοποιεί αεροσκάφη N3-3^A AWACS (νατοϊκής ιδιοκτησίας ή χρήσης). Η κυριότερη βάση είναι το Ικόνιο (που ελέγχεται από την τουρκική αεροπορία), η οποία αποτελεί τμήμα ενός πλέγματος αεροπορικών βάσεων οι οποίες αυξάνουν την αποτελεσματικότητα των 16 νατοϊκών σταθμών ραντάρ έγκαιρης προειδοποίησης (NADGE) που είναι εγκατεστημένοι στην Τουρκία.

Συμπερασματικά, η τουρκική πολιτική εθνικής ασφάλειας η οποία ευθυγραμμίζεται με το συμβατικό πλαίσιο των νατοϊκών της υποχρεώσεων, περιλαμβάνει τους ακόλουθους στόχους:

- Δημιουργία πλέγματος πολιτικο-οικονομικών και αμυντικών σχέσεων με βαλκανικές χώρες (το περίφημο μουσουλμανικό-τουρκικό τόξο, που βασίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό σε κοινά συμφέροντα παρά στη θρησκευτική ή φυλετική συγγένεια),
- προσπάθεια αύξησης της επιρροής στη Μέση Ανατολή,
- αποφυγή δημιουργίας αυτόνομου ή ανεξάρτητου κουρδικού κράτους,

¹²“ U.S Military Installations”, σ. 48-50, “Turkey: A Country Study”, p. 340-345, στο *Η Τουρκία σήμερα*, (επιμ. Θ. Βερέμης), Παπαζήσης, Αθήνα, 1995, σελ. 234

- οικονομική διείσδυση και κυριαρχία στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, και
- έλεγχο των θαλάσσιων συγκοινωνιών στα Δαρδανέλλια, το Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο καθώς επίσης και προωθημένη ναυτική παρουσία στις περιοχές αυτές και επιδίωξη αυξημένου ρόλου ευθύνης εκεί, στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ.¹³

¹³ Λυμπέρης Χ., *Ελληνική Σύγχρονη Αμυντική Στρατηγική & Δομή Δυνάμεων*, ΕΛΙΔΙΣΜΕ, Αθήνα, Οκτώβριος 1992, σ. 10

2. Η στρατηγική της Συμμαχίας σε περιφερειακές συγκρούσεις - η συνεισφορά της Τουρκίας.

Ο πρωταρχικός σκοπός του NATO, δεν είναι άλλος από την διαφύλαξη της ελευθερίας και της ασφάλειας όλων των μελών του με πολιτικά και στρατιωτικά μέσα, δεδομένου ότι η αρχή πως η ασφάλεια του κάθε κράτους μέλους εξαρτάται από την ασφάλεια όλων αποτελεί το σημείο αναφοράς, ενώ όπως ορίζει και το προοίμιο της Συνθήκης, <<στόχος της Συμμαχίας, είναι η προώθηση των ειρηνικών και φιλικών σχέσεων στη Βόρειο-Ατλαντική περιοχή>>.

Προκειμένου να ανταποκριθεί με όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερο τρόπο στις μεταβαλλόμενες παγκόσμιες συνθήκες ασφάλειας και τις προκλήσεις της μεταδιπολικής και –κυρίως- της μετά την 11^η Σεπτεμβρίου εποχής, το NATO, εγκαινίασε μια διαδικασία συνολικής αναθεώρησης του ρόλου και των αποστολών του. Ο πολιτικός και αμυντικός μετασχηματισμός της Συμμαχίας, αποτελεί την ουσιαστικότερη παράμετρο για την βελτίωση της επιχειρησιακής ετοιμότητας και αποτελεσματικότητας των δυνάμεών της.

Σήμερα, 50.000 εξ' αυτών συμμετέχουν στις επιχειρήσεις και αποστολές της Συμμαχίας (ISAF, KFOR, SFOR) που διεξάγονται στις ιδιαίτερες πολύπαθες περιοχές των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής.

Σημαντικότερη δε όλων, είναι η επιχείρηση του NATO στο Αφγανιστάν. Ο εν λόγω μετασχηματισμός και η διασφάλιση της επιτυχούς υλοποίησης της επιχείρησης στο Αφγανιστάν βρέθηκαν στο επίκεντρο των εργασιών της Συνόδου Κορυφής της Ρίγας (28-29 Νοεμβρίου 2006). Το Αφγανιστάν συνιστά για την επόμενη τουλάχιστον δεκαετία τη μεγαλύτερη πρόκληση της Συμμαχίας προς την κατεύθυνση του μετασχηματισμού. Η ISAF (International Security Assistance Force),

έχει αναλάβει από τον Οκτώβριο του 2006, τον έλεγχο της συνολικής επικράτειας της περιοχής και αποτελεί ένα εξαιρετικό φιλόδοξο και πολυδάπανο εγχείρημα, το μεγαλύτερο ίσως στην ιστορία της Συμμαχίας, με πολλές δυσκολίες, κυρίως εξαιτίας της γεωγραφικής απόστασης. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία ανέλαβε πρώτη τη διοίκηση και τον έλεγχο της ISAF, για μια περίοδο οκτώ μηνών από τον Ιούνιο του 2002 μέχρι και τον Φεβρουάριο του 2003, με στράτευμα που αριθμούσε 1.400 άτομα, ενώ στο διάστημα από 13 Φεβρουαρίου έως 4 Αυγούστου 2005, η Τουρκία ανέλαβε και πάλι πρώτη, την ηγεσία της επιχείρησης ISAF-VII, έχοντας παράλληλα επωμιστεί και την ευθύνη της διατήρησης του Διεθνούς Αεροδρομίου της Καμπούλ. Ο ρόλος των Τούρκων ωστόσο, συνεχίστηκε μέσω της ISAF-SEEBRIG (South Eastern European Brigade) μεταξύ Φεβρουαρίου-Αυγούστου 2006. Υπό τη νέα δομή της ISAF με πέντε περιφερειακούς διοικητές, η ηγεσία της Κεντρικής Διοίκησης στην Καμπούλ, αποτελείται από την Τουρκία, την Γαλλία και την Ιταλία εναλλάξ, για ένα διάστημα δύο ετών, αρχίζοντας από τον Αύγουστο του 2006.

Πέραν του Αφγανιστάν, το NATO έχει ιδιαίτερα έντονη παρουσία και στην ευαίσθητη περιοχή των Βαλκανίων από το 1992 έως και σήμερα, με την Τουρκία να συμμετέχει ενεργά στις επιχειρήσεις της Συμμαχίας, πιο συγκεκριμένα, στην IFOR και την SFOR στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στην KFOR στο Κόσοβο καθώς και στις Essential Harvest, Amber Fox και Allied Harmony στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (στο εξής: ΠΓΔΜ). Προτάσσοντας το μουσουλμανικό προσωπείο της και το γεγονός ότι πολιτισμικοί και οικογενειακοί δεσμοί συνδέουν τα δύο εκατομμύρια Βοσνίων που ζουν σε τουρκικό έδαφος με τα δώδεκα περίπου εκατομμύρια ομοθρήσκων τους που ζουν στα Βαλκάνια, η Τουρκία καυτηρίασε επανειλημμένα την υποτονική αντίδραση της Δύσης, στις σφαγές των αμάχων μουσουλμανικών

πληθυσμών στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και τάχθηκε ένθερμα υπέρ της άρσης του εμπάργκο όπλων κατά των μουσουλμάνων και της στρατιωτικής επέμβασης κατά των Σέρβων. Μάλιστα το Νοέμβριο του 1992 και ύστερα από πρόταση των ΗΠΑ, η Τουρκία συγκάλεσε διάσκεψη στην Κωνσταντινούπολη με επίκεντρο τη γιουγκοσλαβική κρίση. Ως κράτος μέλος του ΝΑΤΟ, ευθυγραμμίστηκε αμέσως με την πολιτική των ΗΠΑ για μεγαλύτερη εμπλοκή της Συμμαχίας στη Βοσνία και έσπευσε να προσφέρει τον Απρίλιο του 1993, δεκαοχτώ τουρκικά αεροσκάφη F-16, για την επιβολή και επιτήρηση του εναέριου νατοϊκού αποκλεισμού της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

Επιπρόσθετα, συνέβαλε κατά πολύ στις νατοϊκές προσπάθειες προς ενίσχυση τη σταθερότητας και της ειρήνης στη περιοχή της ΠΓΔΜ, ακόμα και μετά το τέλος της επιχείρησης Allied Harmony και την έναρξη της έτερης επιχείρησης (Concordia) εκ μέρους Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτή τη φορά, με στόχο την διαχείριση της κρίσης. Οι Τούρκοι, έθεσαν στη διάθεση της επιχείρησης 11 ειδήμονες, οι οποίοι συνέδραμαν στο έργο και της επόμενης επιτυχούς επιχείρησης της Αστυνομικής Αποστολής της Ένωσης, της Proxima. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτές οι επιχειρήσεις, έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ανοικοδόμηση της ασφάλειας και σταθερότητας στην περιοχή, ενώ δε θα πρέπει να λησμονηθεί η συμβολή τους στην αποκατάσταση της ειρήνης εκεί. Στη γλώσσα των αριθμών, περί τα 800 τουρκικά στρατεύματα βρίσκονται σήμερα στη διάθεση του ΝΑΤΟ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κόσοβο, την ΠΓΔΜ και την Αλβανία, ενώ 101 Τούρκοι αξιωματικοί της Αστυνομίας, λαμβάνουν μέρος στη Διεθνή Αστυνομική Δύναμη (International Police Task Force-IPTF) στη Βοσνία και το Κόσοβο.

Σύμφωνα και με την απόφαση που ελήφθη, στη Σύνοδο του ΝΑΤΟ στην Κωνσταντινούπολη τον Ιούνιο του 2004, η αποστολή της SFOR στη Βοσνία, επρόκειτο να ολοκληρωθεί από την EUFOR-ALTHEA,

επιχείρηση σχεδιαζόμενη και διοικούμενη από την Ε.Ε. Η επιχείρηση αυτή ξεκίνησε στις 2 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, υπό το πνεύμα του Συμβιβασμού Berlin plus της Συνόδου Κορυφής του NATO στην Ουάσινγκτον τον Απρίλιο του 1999, περί διαθεσιμότητας από πριν στην Ένωση των νατοϊκών δυνατοτήτων και πλεονεκτημάτων (NATO assets and capabilities).

Όσον αφορά στο θέμα του Ιράκ μετά την επέμβαση του Μαρτίου του 2003, στη Σύνοδο Κορυφής της Κωνσταντινούπολης το 2004, συμφωνήθηκε η ενίσχυση της περιοχής μέσω της εκπαίδευσης των δυνάμεων ασφαλείας του. Στις 30 Ιουλίου του ίδιου έτους, συγκροτήθηκε μια νατοϊκή δύναμη για την εφαρμογή της αποστολής της Συμμαχίας (NATO Training Mission-Iraq NTM), την οποία η Τουρκία επάνδρωσε με αρκετούς στρατιωτικούς, παράλληλα με την εκπαίδευση εξήντα και πλέον Ιρακινών αξιωματικών στην Άγκυρα.

Στη Σύνοδο Κορυφής στη Ρίγα το 2006, πέραν του Αφγανιστάν και του Ιράκ, συζητήθηκε επίσης και το ζήτημα της μελλοντικής παρουσίας του NATO στο Κοσσυφοπέδιο, η συμβολή του οποίου στην αποστολή των Ηνωμένων Εθνών εκφράζεται μέσω της KFOR όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, μιας πολυεθνικής στρατιωτικής δύναμης που αριθμεί 16.694 άτομα, με την Τουρκία να συμμετέχει ενεργά σε αυτήν.

Στη Ρίγα τονίσθηκε ακόμη μια φορά, η *νατοϊκή αλληλεγγύη* καθώς και η ανάγκη να καταστεί δυνατόν να εκπληρώσει η Συμμαχία το στρατηγικό της όραμα, να εξακολουθήσει να διευρύνει τη σύνθεσή της με χώρες που πληρούν τα αναγκαία κριτήρια εμπλουτίζοντας ταυτόχρονα και τις δυνατότητες που έχει στη διάθεσή της για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των σύγχρονων πολύπλοκων απειλών για την ασφάλεια της ευρωατλαντικής περιοχής.

Η Τουρκία η οποία αποτελεί έναν από τους σταθερούς υποστηρικτές του NATO αλλά και ένα από τα πλέον σημαντικά μέλη του, ταυτίζεται

πλήρως με τις προσπάθειες που καταβάλλει η Συμμαχία να διεξαγάγει επιχειρήσεις προκειμένου να αντιμετωπίσει περιφερειακές απειλές, οι οποίες εκτιμάται ότι μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο τη διεθνή ασφάλεια και σταθερότητα. Ως εκ τούτου, μπορεί να ειπωθεί ότι σε γενικές γραμμές, η χώρα ευθυγραμμίζεται με τη νατοϊκή στρατηγική που ακολουθείται σε περιφερειακές συγκρούσεις, ακόμα και σε περιοχές μη ζωτικού για αυτήν γεωστρατηγικού ενδιαφέροντος.

3. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ.

Η στροφή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής μετά τον πόλεμο του Κόλπου, από τη μετριοπάθεια στη προσπάθεια ανάδειξης της χώρας σε ηγεμονική περιφερειακή δύναμη, αλλά κυρίως οι απροκάλυπτες αξιώσεις της στο χώρο του Αιγαίου από το 1974 και εντεύθεν, συνιστούν στοιχεία προσδιοριστικά των τουρκικών προθέσεων. Ειδικότερα η αμφισβήτηση του καθεστώτος στο Αιγαίο, καθορίζει και τη συμπεριφορά της Άγκυρας έναντι της χώρας μας εντός του ΝΑΤΟ, εφ' όσον η Τουρκία εκμεταλλεύομενη το πλαίσιο και τους κανονισμούς της Συμμαχίας, προβάλλει αιτιάσεις και προσκόμματα σχετικά με:

- Τη διοίκηση και τον έλεγχο των αεροναυτικών επιχειρήσεων στο Αιγαίο,
- τον αμυντικό σχεδιασμό του ΝΑΤΟ σε σχέση με το καθεστώς των νήσων του Ανατολικού Αιγαίου και κυρίως της Λήμνου, και τέλος,
- την αμφισβήτηση του ελληνικού εναέριου χώρου και τη μη υποβολή σχεδίων πτήσης κατά την εκτέλεση συμμαχικών αεροναυτικών ασκήσεων στο Αιγαίο, εντός του F.I.R (Ζώνη Εναερίου Ελέγχου) Αθηνών.

Για την Ελλάδα η Συμμαχία, συνιστά κατά βάση, χώρο εξισορρόπησης της τουρκικής επιρροής και αναζήτησης σημείων σύγκλισης με την Άγκυρα. Η Τουρκία στο ΝΑΤΟ κατέχει ισχυρή θέση λόγω της γεωγραφίας της και ως εκ τούτου γίνεται αντιληπτό το πλεονέκτημα που θα αποκτούσε έναντι της χώρας μας, αν αυτή απουσίαζε από τους κόλπους του ΝΑΤΟ. Συγχρόνως όμως το νατοϊκό περιβάλλον, προσφέρεται και για πρωτοβουλίες αποσκοπούσες στην αποκλιμάκωση της ελληνοτουρκικής έντασης –ιδίως στον στρατιωτικό τομέα (βλ. υιοθέτηση μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης, στο εξής: Μ. Ο. Ε), τα

οποία συμβάλλουν στην επίτευξη του ευρύτερου στόχου της αποφόρτισης των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Ωστόσο, στη δεκαετία του 1990, οι προοπτικές εξομάλυνσης της τριβής στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, περιορίστηκαν σημαντικά λόγω των συνεχών προκλήσεων της τουρκικής πλευράς, αποκορύφωμα των οποίων αποτέλεσε η κρίση στα Ίμια. Σε αυτήν την κρίση, ήταν η πρώτη φορά μετά τον Ά Παγκόσμιο Πόλεμο που Τούρκοι στρατιώτες αποβιβάστηκαν σε ελληνικό έδαφος και η τουρκική κυβέρνηση διεκδίκησε όχι εναέριο χώρο, χωρικά ύδατα ή υφαλοκρηπίδα, αλλά ελληνικό έδαφος. Η κρίση αυτή, ενίσχυσε στο μυαλό των Ελλήνων πολιτικών και πολιτών την αίσθηση που μέχρι τότε στηριζόταν σε μια σειρά προκλητικών επίσημων ανακοινώσεων, επιθετικών διπλωματικών πρωτοβουλιών και στρατιωτικών κινήσεων, ότι η Τουρκία είναι ικανή να απειλήσει άμεσα την ελληνική ασφάλεια. Το εν λόγω συμβάν, κατέστησε σαφές τόσο στους κόλπους του NATO όσο και στους διπλωματικούς κύκλους της Αμερικής, τις αυξημένες πιθανότητες ένοπλης σύγκρουσης των δυο μελών και την συνεπακόλουθη αποδυνάμωση της ανατολικής πτέρυγας της Συμμαχίας από ένα τέτοιο ενδεχόμενο, δεδομένου ότι μια στρατιωτική αναμέτρηση ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία θα μπορούσε να οδηγήσει σε καταστροφή εγκαταστάσεων και όπλων που έχουν μερικώς ή ολικώς χρηματοδοτηθεί από το NATO ή τις ΗΠΑ για λόγους από κοινού άμυνας.¹⁴ Ενέργειες δε ενδεικτικές των προθέσεων της γείτονος συνιστούν στα πλαίσια αυτά, το τουρκικό αίτημα τον Ιούνιο του 1996 για εξαίρεση της Γαύδου από το σχεδιασμό άσκησης στα πλαίσια του NATO, ως αμφισβητούμενης περιοχής¹⁵ καθώς και το πρόσφατο περιστατικό (Μάρτιος 2007), όταν το NATO έκανε δεκτό τον

¹⁴ Δημήτρης Κώνστας, <<Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική>>, σελ.115, στο *Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και Ελληνοαμερικανικές Σχέσεις*, (Επιμ. Θ.Βαρβιτσιώτης, Δ.Καιρίδης, R.L.Pfaltzgraff Jr.), Σιδέρης, Αθήνα, 1997

¹⁵ Yatromanolakis Nicholas, *Greece Survey 1996-1997*

αποκλεισμό του Αϊ Στράτη από προγραμματισμένη νατοϊκή άσκηση που σχεδιάζονταν στο στρατηγείο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στη Νάπολη, εδώ και ένα χρόνο, με τον ισχυρισμό εκ μέρους των Τούρκων ότι η περιοχή ανήκει σε αποστρατωτικοποιημένη ζώνη.¹⁶

Με την ιστορία του Αϊ Στράτη η Άγκυρα επιχειρεί να επιβάλλει και πάλι τη θεωρία ότι το Αιγαίο αποτελεί μια θάλασσα ειδικών περιστάσεων, στην οποία η Ελλάδα δε μπορεί να ασκήσει πλήρη κυριαρχικά δικαιώματα. Το πλέον δυσάρεστο σύμφωνα με κύκλους της ελληνικής διπλωματίας, είναι ότι στην προσπάθειά τους αυτοί οι Τούρκοι, βρίσκουν όπως και στο παρελθόν, συμπαραστάτη, την ίδια τη Συμμαχία, με συνέπεια να συμβαίνει εδώ, ότι είχε συμβεί παλαιότερα με τη Λήμνο, δεδομένου ότι το επιχείρημα τους ότι ο Αϊ Στράτης ανήκει σε αποστρατωτικοποιημένη ζώνη είναι αβάσιμο αφού το νησί αυτό, δεν αναφέρεται σε καμία συνθήκη. Ούτε σε αυτήν της Λοζάννης του 1923 (βάσει της οποίας είχε επιβληθεί το καθεστώς της αποστρατωτικοποίησης της Λήμνου), ούτε σε αυτή του Μοντρέ του 1936(όπου άρθηκε η αποστρατωτικοποίηση της). Προφανώς, με τον τρόπο αυτό, θίγεται ευθέως η ελληνική κυριαρχία στη συγκεκριμένη περιοχή και το ερώτημα είναι γιατί το ΝΑΤΟ υιοθετεί και αυτό, ανάλογη στάση χωρίς να υπάρχει σε αυτή, νομικό έρεισμα.¹⁷

Ωστόσο, πηγές του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών (στο εξής ΥΠΕΞ), υπενθυμίζουν με τη πρώτη ευκαιρία ότι μέρος της τουρκικής πρακτικής, είναι να επικαιροποιούνται κατά περιόδους οι γνωστές διεκδικήσεις της Άγκυρας έναντι της χώρας μας, ενίοτε δε και με πρόκληση εντάσεων, όπως επίσης ότι τρίτοι παράγοντες, εν προκειμένω το ΝΑΤΟ, ακολουθούν παραδοσιακά συγκεκριμένη στάση που μπορεί να μην είναι αυτή που θέλουμε αλλά τελικώς προσδιορίζει το πλαίσιο εντός

¹⁶ Άννη Ποδηματά, Το Βήμα της Κυριακής, Στήλη: Διπλωματία, 4/3/2007

¹⁷ Γιάννης Καρτάλης, Το Βήμα της Κυριακής, Στήλη: Ανάλυση, 4/3/2007

του οποίου υποχρεούμεθα να κινηθούμε. Μολαταύτα, ο αρχηγός των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων (στο εξής Τ.Ε.Δ), στρατηγός Γιασάρ Μπουγιούκανιτ υπογράμμισε λίγες μέρες μετά την δημοσιοποίηση του θέματος του Αϊ Στράτη, ενδεχομένως και για να αποφορτίσει την τεταμένη ατμόσφαιρα στα αρχηγεία των δυο χωρών, ότι <<δεν είναι πιθανή μια πολεμική σύγκρουση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, ότι έχει διαμορφωθεί κλίμα αποδοτικής συνεργασίας με τον ομόλογό του ναύαρχο Παναγιώτη Χηνοφώτη καθώς και ότι υπάρχει πρόοδος στον στρατιωτικό τομέα, ωστόσο, οι πολιτικοί των δύο χωρών είναι εκείνοι που θα λύσουν τα μεγάλα προβλήματα>>. ¹⁸

Λαμβάνοντας υπόψη και το προαναφερθέν συμβάν, αξίζει να υπογραμμιστεί στο σημείο αυτό πως η συνύπαρξή μας με την Τουρκία στο ΝΑΤΟ, έχει γεννήσει σοβαρά θεσμικά προβλήματα. ¹⁹ Ειδικότερα η νατοϊκή στρατιωτική αναδόμηση που επέβαλαν οι νέες συμμαχικές αποστολές, περιέπλεξε περαιτέρω, μια ήδη προβληματική κατάσταση στο Αιγαίο. Οι ελληνοτουρκικές διαφωνίες περί την άσκηση για λογαριασμό της Συμμαχίας της στρατιωτικής διοίκησης και ελέγχου στον αιγαιακό χώρο, είναι γνωστές. Και κατά μεν την πρώτη εικοσαετία της νατοϊκής διαδρομής των δύο χωρών, οι σχετικές ευθύνες είχαν ανατεθεί στη χώρα μας, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και δη ανεξάρτητα από τις ελληνοτουρκικές διαφορές, η Συμμαχία προσανατολίσθηκε προς αυξημένη επιχειρησιακή ευελιξία. Συνακόλουθα λοιπόν στους κόλπους της, άρχισε να κερδίζει έδαφος η σκέψη της κατάργησης του καθεστώτος των σταθερών ζωνών ευθύνης και της εκχώρησης στους μεγάλους περιφερειακούς διοικητές της ευχέρειας, να αναθέτουν οι ίδιοι την επιχειρησιακή ευθύνη για αεροπορικές και ναυτικές επιχειρήσεις στα

¹⁸ Μπουγιούκανιτ: Απίθανος ένας πόλεμος με την Ελλάδα, Καθημερινή, Στήλη: Πολιτική, 22/4/2007

¹⁹ Το ΝΑΤΟ και τα ελληνικά συμφέροντα, Στρατηγική, Μάιος 2004

υπ' αυτούς στρατηγεία – στην περίπτωση της Νότιας Πτέρυγας, ο ανώτερος διοικητής Νεάπολης στους Τούρκους και Έλληνες διοικητές. Το βέβαιον είναι πως παρά τη νέα τάξη πραγμάτων και το νέο στρατηγικό δόγμα του ΝΑΤΟ, οι βασικοί άξονες διαφορών των ελληνοτουρκικών σχέσεων, παραμένουν, καθιστώντας όχι και τόσο ουτοπικό το ενδεχόμενο στρατιωτικής αντιπαράθεσης των δυο μερών. Όσον αφορά δε σε αυτή τη στρατιωτική αντιπαράθεση με την Ελλάδα, εκτιμάται ότι παρά τα πολλά στρατηγικά μέτωπα που έχει να αντιμετωπίσει η Τουρκία, οι στρατιωτικοί της, δε θα επιτρέψουν ποτέ τη μείωση των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων στη Θράκη, διότι θεωρούν πως η υπεροχή τους αποτελεί εγγύηση για την αποτροπή της, κατά την άποψή τους κακής μεταχείρισης των μουσουλμανικών μειονοτήτων στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία.²⁰

Σχετικά δε με την εξέλιξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων υπό το φως μάλιστα της ευρωπαϊκής πορείας της <<νατοϊκής>> Τουρκίας, με βάση το πλέον αισιόδοξο σενάριο, στα προσεχή δέκα χρόνια μια διαφορετική Ευρώπη (ομοσπονδιακή ή πολλών ταχυτήτων), θα κληθεί να αποφασίσει εάν η Τουρκία της εποχής εκείνης θα πληροί τα κριτήρια πλήρους ένταξης. Τι σημαίνει αυτό για την Ελλάδα; Απλά ότι τα κίνητρα των τουρκικών κινήσεων στην κατεύθυνση της πλήρους ομαλοποίησης των διμερών σχέσεων με την Ελλάδα, είναι και θα παραμείνουν περιορισμένα για πολύ καιρό. Έτσι, καθίσταται μειωμένης αποτελεσματικότητας για άγνωστο χρονικό διάστημα, η στρατηγική των ελληνικών κυβερνήσεων από το 1999 μέχρι σήμερα αναφορικά με την επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών, στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πορείας της γείτονος αλλά και της δεδομένης συμμετοχής της στους κόλπους της

²⁰ Σε ορισμένες περιπτώσεις, η βαλκανική πολιτική της Τουρκίας, δημιουργεί την εντύπωση ότι στοχεύει περισσότερο στη δημιουργία δυσκολιών και στην εκμετάλλευση των προβλημάτων της Ελλάδος (εκφράζοντας την αρχή <ο εχθρός του φίλου μου είναι φίλος μου>), παρά στην επίτευξη των στόχων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (που συνίσταται στην αύξηση της τουρκικής διεύθυνσης και επιρροής).

Συμμαχίας. Ήδη πάντως, από το 2003 η Τουρκία με διάφορες ενέργειες και δηλώσεις, είχε καταστήσει σαφές ότι η έναρξη των διαπραγματεύσεων με την Ένωση, δε θα οδηγούσε σε άμεση και ριζική εγκατάλειψη των τουρκικών διεκδικήσεων απέναντι στη χώρα μας. Επί τη βάση αυτής της συλλογιστικής και παρά το μετριοπαθή χαρακτήρα της παρούσας τουρκικής κυβέρνησης, εντάσσονται αναντίρρητα και οι ενέργειές της σχετικά με τη νατοϊκή άσκηση στον Αϊ Στράτη καθώς και η κινητικότητα της στο ζήτημα των δικαιωμάτων της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη.²¹

Συνοψίζοντας, μολονότι χρησιμότητα, η Συμμαχία δεν είναι πανάκεια. Μαρτυρεί δε ανωριμότητα το να της ζητείται, αυτό που από τη φύση της δε μπορεί να προσφέρει. Και πιο συγκεκριμένα, την αμυντική κάλυψη της Ελλάδας, έναντι της Τουρκίας. Το ΝΑΤΟ συγκροτήθηκε για την αντιμετώπιση έξωθεν απειλών, συνεπώς δεν αποτελεί οργανισμό συλλογικής ασφάλειας. Ως εκ τούτου, η όποια παρέμβασή του σε ενδοσυμμαχικές διενέξεις, προϋποθέτει τη συγκατάθεση και των δυο πλευρών.

²¹ Θάνος Ντόκος, Εναλλακτική Πολιτική για τα Ελληνοτουρκικά, Το Βήμα, 9/3/2007

4. Οι τουρκοαμερικανικές σχέσεις, παράμετρος της συνεργασίας Τουρκίας-NATO.

Μετά το τέλος του Β'Π.Π. οι ΗΠΑ, ανέπτυξαν στενές πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις με την Τουρκία. Ένα μεγάλο πρόγραμμα στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας προς την Άγκυρα ξεκίνησε το 1947, ως αντίδραση στην προσπάθεια της ΕΣΣΔ να επεκτείνει την επιρροή και τον έλεγχό της στην Τουρκία και άλλες περιοχές της Μέσης Ανατολής και των Βαλκανίων. Ως αντάλλαγμα για τη βοήθεια, η Τουρκία επέτρεψε όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, την εγκατάσταση μεγάλου αριθμού αμερικανικών στρατιωτικών εγκαταστάσεων στο έδαφός της.

Σε ό,τι αφορά στην αμερικανική βοήθεια προς την Τουρκία, αυτή συνοψίζεται ακολούθως, αποτελούμενη από:

- τις Ξένες Στρατιωτικές Πωλήσεις (FMS), ήτοι δανειοδοτικές πιστώσεις για την αγορά στρατιωτικού υλικού,
- την καθεαυτό βοήθεια σε στρατιωτικό υλικό που παρέχεται δωρεάν και τέλος,
- τα προγράμματα στρατιωτικής εκπαίδευσης (IMET).

Στη δεκαετία του 1980, η Τουρκία συνέδεσε το θέμα της μεγαλύτερης αμερικανικής πρόσβασης σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις το τουρκικό έδαφος, με υψηλότερα επίπεδα στρατιωτικής βοήθειας. Βεβαίως η Άγκυρα προσπάθησε (με μεγαλύτερη επιτυχία από τη χώρα μας) να αποφύγει την άμεση σύνδεση στρατιωτικής βοήθειας με το θέμα των βάσεων, κρατώντας ταυτόχρονα αποστάσεις από θέματα αποκλειστικά αμερικανικού (και όχι νατοϊκού) ενδιαφέροντος (που αφορούσαν σε συγκρούσεις εκτός περιοχής ευθύνης της Συμμαχίας όπως ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ και το πρόβλημα του Λιβάνου).

Ιδιαίτερα σημαντική αμερικανική βάση στο τουρκικό έδαφος, πέραν όσων αναφέρθησαν σε ενότητα που προηγήθηκε, είναι η βάση του Πιριντσλίκ (κοντά στο Ντιγιάρμπακιρ), όπου υπάρχουν αισθητήρες, προηγμένα ραντάρ μεγάλης εμβέλειας και άλλα συστήματα επιτήρησης, ενώ γίνεται και συλλογή πληροφοριών από δορυφόρους. Σύμφωνα με πληροφορίες, η βάση αυτή, έχει τη δυνατότητα επιτήρησης ολόκληρου του μεσανατολικού χώρου, νότια και νοτιοανατολικά της Τουρκίας. Σύμφωνα με τη συμφωνία DICA του 1980, οι δυο κυβερνήσεις μοιράζονταν (την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου), όλα τα στοιχεία και πληροφορίες που συνέλεγαν οι αμερικανικές εγκαταστάσεις.²² Ως σημαντική, εκτιμάται και η αναβάθμιση των τουρκικών δυνατοτήτων στη συλλογή πληροφοριών από ηλεκτρονικά μέσα που προκύπτει από τη μακρόχρονη πρόσβαση σε προηγμένα μέσα και την εξοικείωση με αυτά. Η άποψη αυτή, υποστηρίζεται από συγκεκριμένα γεγονότα, όπως η παραχώρηση από τους Αμερικανούς της ευθύνης λειτουργίας δύο τουλάχιστον βάσεων στην Τουρκία (Σαμσουντα-διαστημικές επικοινωνίες, Καραμουρσέλ-σταθμός επιτήρησης ναυτικής δραστηριότητας στα Στενά και τη δυτική Μαύρη Θάλασσα). Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι το καθεστώς των αμερικανικών βάσεων στη Τουρκία, επαναπροσδιορίστηκε μετά τη γνωστοποίηση της Ουάσινγκτον, το 1992, να μειώσει στα πλαίσια μέτρων περιορισμού των στρατιωτικών δαπανών των ΗΠΑ τις βάσεις στη Τουρκία από δώδεκα σε τέσσερις και την επιθυμία της Άγκυρας να επαναδιαπραγματευθεί με ευνοϊκότερους όρους για αυτήν, την

²² “U.S Military Installation’s in NATO’S Southern Region”, Report of the Committee of Foreign Affairs, U.S House of Representatives, 1986, p. 48-49, “Brown Nationalism, Democracy & Security in the Balkans”, RAND, 1992, p.19, στο *Η Τουρκία σήμερα*, (επιμ. Θ. Βερέμης), Παπαζήσης, Αθήνα, 1995, σελ. 234

αμερικανοτουρκική Συμφωνία Άμυνας και Οικονομικής Συνεργασίας (DECA).²³

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τη σταθερότητα του διπολικού ψυχροπολεμικού περιβάλλοντος, διαδέχτηκε η ρευστότητα και αβεβαιότητα της μεταψυχροπολεμικής περιόδου. Επόμενο ήταν λοιπόν, οι ριζικές αλλαγές στη δομή του διεθνούς συστήματος, να επηρεάσουν και τις αμερικανοτουρκικές σχέσεις. Τόσο οι ΗΠΑ όσο και η Τουρκία, προσπαθούν να προσαρμοστούν στο αναδυόμενο διεθνές σύστημα το οποίο προσφέρει ευκαιρίες αλλά εγκυμονεί και κινδύνους και για τους δύο εταίρους. Για μεν τις ΗΠΑ, η έλλειψη του αντίπαλου δέους, προσφέρει τη δυνατότητα να παίζουν καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις ως η μοναδική υπερδύναμη. Από πλευράς Τουρκίας, η κατάρρευση του κομμουνισμού και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, μείωσαν προς στιγμήν τη σημασία που κατείχε η χώρα στους στρατηγικούς σχεδιασμούς της Δύσης και ειδικότερα των ΗΠΑ.

Η Τουρκία εθεωρείτο ο <<φρουρός των Στενών>>, και ήταν μια από τις δυο χώρες του NATO (η άλλη ήταν η Νορβηγία) που συνόρευε με τη Σοβιετική Ένωση και παρείχε τη δυνατότητα στους Αμερικανούς να παρακολουθούν μέσω του δικτύου των βάσεων τους, τις πυρηνικές δοκιμές της άλλης Υπερδύναμης. Σύμφωνα με ορισμένους υπολογισμούς, το 50% της συγκομιδής των ηλεκτρονικών πληροφοριών για σοβιετικές δραστηριότητες προερχόταν από αμερικανικές βάσεις εγκατεστημένες στην Τουρκία.²⁴

Η Τουρκία υποστηρίζει όπως και η Ελλάδα, τα στρατηγικά συμφέροντα των ΗΠΑ στη στρατηγικά ευαίσθητη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και την πολύτιμη πετρελαιοπαραγωγική περιοχή της Μέσης Ανατολής. Η Άγκυρα μάλιστα, εκμεταλλεύτηκε κατά τον πλέον

²³ Άμυνα και Διπλωματία, τ. 27, Μάρτιος 1993 / Αμυντικά Θέματα, τ. 84, 15-4-1993

²⁴ Γιάννη Γ. Βαληνάκη, <<Η Στρατηγική σημασία της Ελλάδας>>, στο Βαληνάκης Γ., Κίτσος Π., (επιμ.), *Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1994, σελ. 32

αποτελεσματικό τρόπο την κρίση του Περσικού Κόλπου το 1991, για να αποδείξει την αξιοπιστία και τη στρατηγική της σπουδαιότητα στη Δύση.

Η επικρατούσα άποψη στις ΗΠΑ την περίοδο εκείνη ήταν πως χωρίς την πλήρη συνεργασία της Τουρκίας, το οικονομικό εμπάργκο κατά του Ιράκ δεν θα είχε αξία και η στρατιωτική επέμβαση, θα είχε σίγουρα μεγαλύτερο ανθρώπινο και οικονομικό κόστος. Επιπρόσθετα, ως σημαντική συνεισφορά της Τουρκίας, θεωρήθηκε και το κλείσιμο του ιρακινού πετρελαιοαγωγού που διέρχεται από το έδαφός της με αποτέλεσμα να λάβει η Άγκυρα ως ανταμοιβή για τη συνεισφορά της στον πόλεμο κατά του Ιράκ, σημαντική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια από τις ΗΠΑ.

Όσον αφορά στο ρόλο και τις προθέσεις της Ρωσίας στη μεταψυχροπολεμική εποχή, Άγκυρα και Ουάσιγκτον έχουν διαφορετική εκτίμηση. Η Ουάσιγκτον δεν συμερίζεται τους φόβους που κατά καιρούς έχει εκφράσει η τουρκική πλευρά για αναβίωση ενός επιθετικού ρωσικού εθνικισμού και τη δημιουργία, δυνητικά ενός <<χριστιανικού ορθόδοξου τόξου>> υπό την καθοδήγηση της Ρωσίας που στοχεύει στην περικύκλωση της Τουρκίας. Στη δε αναμέτρηση μεταξύ Τουρκίας και Ιράν για αύξηση της επιρροής τους στις πρώην σοβιετικές Δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, η Ουάσιγκτον τάσσεται ανεπιφύλακτα υπέρ της μετριοπαθούς και συμμάχου Τουρκίας.

Η σταδιακή επαναχάραξη της στρατηγικής ταυτότητας της Τουρκίας, από τη δεκαετία του 1980 και τούδε, έμοιαζε να αφήνει αδιάφορη την Ουάσιγκτον. Στην περίοδο 1990-1993, οι τουρκοαμερικανικές σχέσεις, έφτασαν στο απόγειό τους με την προσωπική διπλωματία του Προέδρου Οζάλ κατά τη διάρκεια της κρίσης στον Περσικό Κόλπο. Έκτοτε, Άγκυρα και Ουάσιγκτον εκτιμούν διαφορετικά τις εξελίξεις στις τρεις περιοχές στρατηγικού ενδιαφέροντος των Τούρκων (Μέση Ανατολή,

Κεντρική Ασία και Βαλκάνια), γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα την διατάραξη της αρμονίας στη σχέση τους.

Αμερικανοί κυβερνητικοί αξιωματούχοι συνεχίζουν, στο μεταξύ, να εκστομίζουν κοινοτοπίες που εμφανίζουν την Τουρκία ως πρότυπο κοσμικής μουσουλμανικής δημοκρατίας και προκαλούν την οργή των Τούρκων, που τις θεωρούν εξόχως προσβλητικές. Οι Τούρκοι θεωρούν ότι αποτελούν κρίσιμο σύμμαχο στον αντιτρομοκρατικό αγώνα, ότι κατέχουν στρατηγικής σημασίας θέση στο μέσον τόξου, που εκτείνεται από το Ισραήλ μέχρι την Κεντρική Ασία. Επιπλέον, οι σύγχρονοι Τούρκοι εκτιμούν ότι η χώρα τους αποτελεί τον ύστατο εγγυητή της ελεύθερης διακίνησης ορυκτών καυσίμων προς τις αγορές της Δύσης, ως ένα κράτος στην πρώτη γραμμή της αντιπαράθεσης με ένα πυρηνικό Ιράν και ως διάδρομο για τον σημαντικό πετρελαϊκό αγωγό Μπακού - Τιφλίδα – Τσεϊχάν.

Σήμερα, οι σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας, έχουν βρεθεί στο χειρότερο σημείο, από το 1964, σύμφωνα με την άποψη ενός εκ των πλέον σημαντικών συντηρητικών αναλυτών της Ουάσιγκτον, ο οποίος μέχρι το 2004 διατηρούσε σχέση εργασίας με το αμερικανικό Πεντάγωνο, εργαζόμενος ως σύμβουλος σε θέματα Ιράκ και Ιράν, στο γραφείο του υπουργού Άμυνας, Ντόναλντ Ράμσφελντ. Ο κ. Μάικλ Ρούμπιν του American Enterprise Institute (AEI), που για δύο χρόνια ήταν ο πολιτικός σύμβουλος της Προσωρινής Αρχής στη Βαγδάτη, ισχυρίζεται ότι το τελευταίο διάστημα ο Λευκός Οίκος <<αμφιβάλλει για την εντιμότητα>> του πρωθυπουργού της Τουρκίας, Ταγίπ Ερντογάν, υπογραμμίζοντας ότι <<οι αμερικανοτουρκικές σχέσεις είναι ιδιαίτερα τεταμένες>>.²⁵

Μιλώντας προφανώς εκ της εμπειρίας του στο Πεντάγωνο, ο κ. Ρούμπιν επιρρίπτει την ευθύνη, στην απόφαση της Άγκυρας να μην επιτρέψει την

²⁵ Greek News, Greek-American weekly newspaper, ΗΠΑ-Κόσμος: Σε τεντωμένο σκοινί οι σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας, του Μιχάλη Ιγνατίου, posted on Monday, November 13, 2006

δημιουργία του βορείου μετώπου εναντίον του Σαντάμ Χουσείν και συνεχίζει υποστηρίζοντας πως το πρώτο πρόβλημα, ήταν η μη συμμετοχή της Τουρκίας στον πόλεμο του Ιράκ το 2003. Η άρνηση της Άγκυρας προκάλεσε θυμό και οργή στην Ουάσιγκτον ενώ ακολούθησε η παρουσία του Κουρδικού Εργατικού Κόμματος (στο εξής PKK) στο βόρειο Ιράκ, ένα χώρο που ελέγχεται απόλυτα από τους Αμερικανούς, και η δράση του εναντίον της Τουρκίας. Ο τρίτος λόγος, σημειώνει, είναι η σημερινή τουρκική κυβέρνηση, τονίζοντας ότι εάν στην εξουσία βρισκόταν μία κοσμική κυβέρνηση και υπήρχαν παρόμοια προβλήματα, η εκμετάλλευση τους θα ήταν διαφορετική. Στα πλαίσια αυτά, βαρύνουσας σημασίας ανάλυση για την Τουρκία και τη σχέση της με τις ΗΠΑ δημοσιεύει στο φύλλο της 24^{ης} Απριλίου 2007 η εφημερίδα Washington Post. Το άρθρο των πανεπιστημιακών Rajan Menon και Endres Wimbush έχει ως τίτλο το ερώτημα: <<Η αμερικανο-τουρκική συμμαχία έφθασε στο τέλος της;>> και καταδεικνύει το <<κρίσιμο στρατηγικό σταυροδρόμι, στο οποίο πλησιάζουν οι δύο χώρες>>. ²⁶

Αδιαμφισβήτητο ρόλο σε αυτή την εξέλιξη των αμερικανοτουρκικών σχέσεων έχουν παίξει οι Τούρκοι στρατηγοί που συμπράττουν με την *κεμαλική* ελίτ για να οδηγήσουν τη χώρα σε μια πολιτική <<αυτονόμηση>> από το δυτικό στρατόπεδο, με απώτερο σκοπό να εκβιασθούν οι ΗΠΑ και η Ε.Ε. να επανεξετάσουν τις σχέσεις τους με την Τουρκία, αποδεχόμενες τον <<ειδικό ρόλο>> του στρατού. Υπάρχει μια γενικότερη αίσθηση ότι ο στρατός επιθυμεί σύσφιξη των σχέσεων με τη Ρωσία, στην οποία μεγάλο ρόλο θα παίξει η σύμπραξη των δύο χωρών στον τομέα της ενέργειας και η εκβιαστική της χρήση στη διεθνή πολιτική, ενώ παράλληλα θα καταστεί δυνατός ο έλεγχος των οικονομιών της Κεντρικής Ασίας με τα κράτη της οποίας οι Τούρκοι διατηρούν στενούς γλωσσικούς και φυλετικούς δεσμούς.

²⁶ Σε κρίσιμο σταυροδρόμι οι σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας, Καθημερινή, Στήλη: Κόσμος, 25/4/2007

Ολοκληρώνοντας, ενδεικτική της τάσης που περιγράφηκε στις γραμμές που προηγήθηκαν είναι και η πρόσφατη σύσφιξη των σχέσεων με τη Συρία και η συνεργασία με το Ιράν κατά του ΡΚΚ (ο αρχηγός των Τ.Ε.Δ Μπουγιούκανιτ, τάχθηκε ανοιχτά υπέρ της στρατιωτικής επέμβασης στο Βόρειο Ιράκ για την αντιμετώπιση των Κούρδων ανταρτών του ΡΚΚ, προκαλώντας την έντονη αντίδραση των ΗΠΑ),²⁷ η οποία καταδεικνύει πως το στρατογραφειοκρατικό κατεστημένο της Τουρκίας βρίσκεται σε κινητικότητα προς άγρια νέων στρατηγικών εταίρων. Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να υπογραμμισθεί η τακτική που ακολουθεί η τουρκική πλευρά, εντάσσοντας το Κουρδικό Ζήτημα και την απόφασή της να επιτεθεί στρατιωτικά κατά των Κούρδων του Βόρειου Ιράκ, στη γενικότερη νατοϊκή εκστρατεία για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Είναι χαρακτηριστική μάλιστα η στάση του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ Γιάπ ντε Χουπ Σέφερ, ο οποίος εξέφρασε πρόσφατα (12 Ιουνίου 2007) τη σύμπνοια του με τον αγώνα της Τουρκίας ενάντια στην τρομοκρατία²⁸, προτρέποντας επίσης την Άγκυρα να επιδείξει <<μέγιστη συγκράτηση>> σε ό,τι αφορά στις βάσεις του Κουρδικού Εργατικού Κόμματος (ΡΚΚ) στο βόρειο Ιράκ, με προφανή στόχο να την αποτρέψει από την στρατιωτική επέμβαση για την οποία έκανε λόγο ο Μπουγιούκανιτ.

²⁷ Michael Kuser and Guy Dinmore, Published at April 13 2007, www.Financial Times.com

²⁸ Επικεφαλής του ΝΑΤΟ εκφράζει σύμπνοια με την Τουρκία και προτρέπει για <<μέγιστη συγκράτηση>>, 13/06/2007, www.setimes.com

5. Η συμμετοχή της Τουρκίας στα νατοϊκά προγράμματα δράσης.

Η γεωπολιτική αλλαγή των αρχών της δεκαετίας του 1990, ώθησε ουκ ολίγους να εκφέρουν τον επικήδειο του ΝΑΤΟ, λίαν προώρως όπως αποδείχτηκε. Η Ατλαντική Συμμαχία, όχι μόνο επιβίωσε της λήξης του διπολισμού αλλά και διευρύνθηκε γεωγραφικά ενώ συγχρόνως, μεταλλάχτηκε προκειμένου να προσαρμοστεί στα δεδομένα της νέας εποχής.

Καθ' όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, είχε λειτουργήσει σχεδόν αποκλειστικά σαν αμυντικός οργανισμός. Στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα ωστόσο, η εξ' Ανατολών στρατιωτική απειλή έχει εκλείψει και ως εκ τούτου, στην παραδοσιακή αυστηρώς αμυντική διάσταση της Συμμαχίας που πάντως για κάθε ενδεχόμενο διατηρείται, προσετέθησαν νέες λειτουργίες.

Η σταθερότητα στον ευρωπαϊκό χώρο, η παρεμπόδιση της διασποράς των όπλων μαζικής καταστροφής και η εξάλειψη του φαινομένου της τρομοκρατίας, αποτέλεσαν τις βασικές αποστολές του αναδιαρθρωμένου ΝΑΤΟ και της νέας στρατηγικής του αντίληψης, η οποία αντανακλά τη συνολική μεταψυχροπολεμική αναθεώρηση της διεθνούς πολιτικής.

Η τρομοκρατία σήμερα, συνιστά μια από τις πλέον σημαντικές προκλήσεις τόσο για τα κράτη όσο και για το ίδιο το ΝΑΤΟ, δεδομένου ότι η πραγματικότητα έχει καταδείξει πως η διεθνής κοινότητα αδυνατεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την σύγχρονη αυτή απειλή χωρίς στενή και ουσιαστική συνεργασία όλων των δρώντων της.²⁹ Επί τη βάσει αυτής της συλλογιστικής, η εξάλειψη της τρομοκρατίας, αποτελεί και πρέπει να αποτελεί κοινό στόχο του συνόλου των νατοϊκών συμμάχων.

²⁹ Turkey's Security Perspectives and its Relations with NATO, [www.TurkishEmbassy.Org- Republic of Turkey](http://www.TurkishEmbassy.Org-RepublicofTurkey)

Στο πλαίσιο αυτό, η επίκληση του Άρθρου 5 στις 12 Σεπτεμβρίου του 2001, για πρώτη φορά στην ιστορία του ΝΑΤΟ, αποσαφήνισε τη δέσμευση των Συμμάχων να ανταποκριθούν σε αυτή την πρόκληση, δέσμευση που συνοδεύτηκε και από μια σειρά αξιοσημείωτων μέτρων, όπως η Συνεργασία για την Ειρήνη (The Partnership for Peace Program), η Μεσογειακή Πρωτοβουλία (Mediterranean Dialogue), και η Πρωτοβουλία συνεργασίας της Κωνσταντινούπολης (Istanbul Cooperation Initiative). Επιπλέον, η συνεργασία του ΝΑΤΟ με άλλους διεθνείς οργανισμούς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε), ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη(ΟΑΣΕ) και βεβαίως τα Ηνωμένα Έθνη, έχει εξαιρετικά αποτελεσματική. Το ΝΑΤΟ έχει ήδη συνεισφέρει σημαντικά στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας ενώ η Τουρκία έχει βρεθεί και θα συνεχίσει να βρίσκεται στην πρώτη γραμμή αυτής της προσπάθειας. Ειδικότερα δε σε ό,τι αφορά στον μετασχηματισμό της στρατιωτικής δομής της Συμμαχίας, η Τουρκία έχει υπάρξει αρωγός , φιλοξενώντας την πρώτη άσκηση NRF στο Ιζμίρ στις 20 Νοεμβρίου του 200, υλοποιώντας μια Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης στην Κωνσταντινούπολη (NRDC-T) καθώς και επιτρέποντας να λειτουργεί στην Άγκυρα το Κέντρο Άμυνας του ΝΑΤΟ κατά της τρομοκρατίας. Δεδομένης της φύσης της γεωστρατηγικής της τοποθεσίας και των υφιστάμενων διεθνών συνθηκών ασφάλειας, η Τουρκία υποχρεούται να τηρεί μια ρεαλιστική αποτρεπτική ικανότητα, γεγονός που συνάδει με τις γενικότερες υποχρεώσεις που απορρέουν από την ιδιότητά της ως πλήρες μέλος της Συμμαχίας. Στα πλαίσια του μετασχηματισμού του ΝΑΤΟ και του Νέου Στρατηγικού του Δόγματος, οι Τούρκοι έχουν προχωρήσει σε μια σειρά τομών των Ενόπλων Δυνάμεών τους, αποσκοπώντας στην αναδιάρθρωση και τον εκσυγχρονισμό τους.

Η Τουρκία, έχει εισηγηθεί μια σειρά πρωτοβουλιών, προκειμένου να δημιουργήσει ένα ισχυρό δίκτυο μηχανισμών περιφερειακής συνεργασίας. Παράλληλα με την Ομάδα Εργασίας για τη Ναυτική Συνεργασία στη Μαύρη Θάλασσα (Black Sea Naval Cooperation Task Group-BLACKSEAFOR), την έμπνευση της οποίας είχε η Τουρκία έξι χρόνια πριν, οι τουρκικές ναυτικές δυνάμεις είχαν την πρωτοβουλία της επιχείρησης Black Sea Harmony (OBSH) την 1^η Μαρτίου του 2004, με σκοπό την αποτροπή ασύμμετρων απειλών που ενδεχομένως εμφανίζονταν στην περιοχή.³⁰

Στα πλαίσια αυτών των πρωτοβουλιών, εντάσσεται και η Πολυεθνική Ειρηνευτική Δύναμη Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Multinational Peace Force South-East Europe - MPFSEE), η οποία προέκυψε από πρόταση των Τούρκων το 1997. η δύναμη αυτή, αποτελείται από την Τουρκία, τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Αλβανία, την Ιταλία, την ΠΓΔΜ και την Ρουμανία, ενώ οι ΗΠΑ συμμετέχει σε αυτήν ως παρατηρητής.

Η Τουρκία, το διάστημα μεταξύ 31^{ης} Αυγούστου 1999 και 31^{ης} Αυγούστου 2001 ανέλαβε τη διοίκηση της MPFSEE, στόχος της οποίας είναι να συμβάλλει στην ασφάλεια της Ευρωατλαντικής περιοχής προς την κατεύθυνση της σύσφιξης της συνεργασίας των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Η Ομάδα Καθοδήγησης για τη συνεργασία στον τομέα της Άμυνας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (South-Eastern Europe Defense Ministerial Process - SEDM), η οποία ξεκίνησε το 1996, αποτελεί έναν ακόμη μηχανισμό περιφερειακής συνεργασίας. Στην SEDM, συμμετέχουν η Ελλάδα, η Τουρκία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Σλοβενία, η Ιταλία και οι ΗΠΑ, ενώ τη θέση του Πρόεδρου της Επιτροπής Συντονισμού της

³⁰ Turkey's Security Perspectives and its Relations with NATO, www.TurkishEmbassy.Org-RepublicofTurkey.

SEDM ανέλαβε Τούρκος εκπρόσωπος για το διάστημα ανάμεσα στο 2003 έως το 2005.

Ολοκληρώνοντας, μια ακόμη τουρκική πρωτοβουλία αποτελεί η Black Sea Naval Cooperation Task Force (BLACKSEAFOR), την ιδέα της οποίας είχαν οι Τούρκοι το 2001. Πρόκειται για μια περιφερειακή συμφωνία που συνιστά την πρώτη την πρώτη αυτού του είδους για τη Μαύρη Θάλασσα και αποσκοπεί στο να συμβάλλει στη φιλία, τις καλές σχέσεις και την αμοιβαία κατανόηση των χωρών της περιοχής με απώτερο στόχο την ενίσχυση της μεταξύ τους συνεργασίας.

Ως εκ τούτου οι Τούρκοι, ταυτίζονται με τις προσπάθειες που καταβάλλει η Συμμαχία να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις οι οποίες υπαγορεύονται από την ανάγκη αντιμετώπισης των νέων προκλήσεων και νέων απειλών όπως η διεθνής τρομοκρατία, οι ανθρωπιστικές κρίσεις, η διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής, αλλά και οι φυσικές καταστροφές καθώς επίσης, δεν είναι λίγες οι φορές που αναλαμβάνουν οι ίδιοι την πρωτοβουλία μηχανισμών περιφερειακής συνεργασίας, με απώτερο στόχο την διασφάλιση της σταθερότητας και την ειρήνη μεταξύ των συμβαλλομένων μερών.

6. Ο ρόλος της Τουρκίας στο μεταψυχροπολεμικό ΝΑΤΟ.

Η νέα τάξη πραγμάτων στην Ευρώπη, όπως διαμορφώθηκε μετά τη λήξη της αντιπαράθεσης Ανατολής-Δύσης, είναι περισσότερο περιπλεγμένη, αβέβαιη και σαφώς λιγότερο συνεκτική από αυτήν της περιόδου που προηγήθηκε, δεδομένου ότι ενώ ο κίνδυνος της αντιπαράθεσης των δυο Υπερδυνάμεων αποσοβήθηκε, νέες προκλήσεις και εστίες ανάφλεξης αναδύθηκαν στο διεθνές μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον. Στην περίοδο αυτή, ακόμα και ο ρόλος του ΝΑΤΟ, τέθηκε υπό αμφισβήτηση ενώ το κενό ασφάλειας στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη οδήγησε πολλές χώρες στην αναζήτηση της προστασίας που παρέχει η νατοϊκή ομπρέλα, με αποτέλεσμα η διεύρυνση της Συμμαχίας, να συνιστά μια πραγματικότητα. Στο αβέβαιο και ρευστό διεθνές περιβάλλον της μεταψυχροπολεμικής συγκυρίας, το ΝΑΤΟ, έπαυσε να δρα μόνο σαν ασπίδα προστασίας απέναντι σε εξωτερικές απειλές, αλλά ανέλαβε τη δύσκολη αποστολή της διασφάλισης της σταθερότητας στην Ευρώπη.

Ως εκ τούτου, οι στρατηγικοί του στόχοι, μπορούν να συνοψιστούν:

- ❖ στην διατήρηση της αποτελεσματικότητας της Συμμαχίας,
- ❖ στην υποστήριξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης,
- ❖ στην παγίωση των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων στις πρώην χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας και τέλος,
- ❖ στην αποφυγή επανεμφάνισης των διαχωριστικών γραμμών του παρελθόντος.

Μέχρι την πτώση του κομμουνισμού στα τέλη της δεκαετίας του 1980-αρχές δεκαετίας του 1990, η γεωστρατηγική θέση της Τουρκίας, μιας εκ των σημαντικότερων συμμάχων του ΝΑΤΟ, ήταν αδιαμφισβήτητη, αφού

μαζί με την Ελλάδα, αναλάμβαναν να σταματήσουν οποιαδήποτε απειλή τόσο από την ανατολή όσο και από τον κομμουνιστικό βορρά.

Η ύφεση (*détente*) στις σχέσεις των δυο Υπερδυνάμεων και η συνακόλουθη προσέγγιση Ανατολής-Δύσης κατά τη διάρκεια της περιόδου Γκορμπατσόφ που οδήγησαν στη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, συνέβαλαν στην προσωρινή όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, υποβάθμιση της τουρκικής γεωστρατηγικής θέσης ή όπως αποδίδεται ακριβέστερα από τον καθηγητή Θάνο Βερέμη, στην <<κρίση της γεωστρατηγική της ταυτότητας>>³¹.

Ωστόσο, ο πόλεμος στον Περσικό Κόλπο, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης καθώς και η αναταραχή στα Βαλκάνια³², δημιούργησαν ένα τρίγωνο αστάθειας, θέτοντας έτσι τις βάσεις για τη γεωπολιτική αναβάθμιση της γείτονος³³ δεδομένου ότι η παρουσία της σε αυτό κρίθηκε αδιαπραγμάτευτη. Ενώ η Ελλάδα, απώλεσε την παλιά γεωστρατηγική αίγλη της, η παρουσία των Τούρκων στους κόλπους του NATO κατέστη ακόμα πιο σημαντική απ'ότι στο παρελθόν.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, δύο ήταν τα ερωτήματα που ετέθησαν στους πολιτικούς κύκλους της Άγκυρας και αφορούσαν α) στη γεωστρατηγική σημασία της Τουρκίας για το NATO και το εάν εξακολουθούσε να υφίστατο και β) στο μελλοντικό ρόλο της χώρας στην αναδιαρθρωμένη Συμμαχία. Είναι δε κοινώς γνωστό ότι η Τουρκία βρίσκεται γεωγραφικά σε μια πολύ κρίσιμη τοποθεσία, γεγονός που υφίστατο τόσο κατά την περίοδο που προηγήθηκε της εισδοχής της στο NATO όσο και κατά την περίοδο που διαδέχτηκε τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου. Εκείνο ωστόσο που πρέπει να λάβει κανείς υπόψη του είναι ότι, όσο μεταβάλλεται το διεθνές σύστημα, τόσο μεταβάλλονται και οι

³¹ Θ. Βερέμης, Προσανατολισμοί της Τουρκίας, 4/6/2004, www.Kathimerini.gr

³² T. Ciller, *Turkey and NATO: Stability in the vortex of change*, Nato Review (web edition), Vol. 42, No. 2, April 1994, p. 3-6

³³ All Arsin, *Changing East-West Relations: A Turkish view*, Nato Review (web edition), Vol. 38, No. 6, December 1990, p. 14-17

κίνδυνοι και οι πηγές αστάθειας για κάθε χώρα, ειδικά δε για μια χώρα που βρίσκεται σε πλεονεκτική γεωγραφική θέση όπως η Τουρκία, εφ' όσον οι νέοι αυτοί κίνδυνοι την οδηγήσουν ενδεχομένως είτε σε νέους συνασπισμούς δυνάμεων είτε την εξαναγκάσουν σε ένα διαφορετικό ρόλο μέσα στην υπάρχουσα δομή δυνάμεων. Ως εκ τούτου, το συμπέρασμα που προκύπτει από αυτό, είναι πως η στρατηγική σημασία της Τουρκίας είναι απόρροια ενός συνδυασμού της γεωγραφικής της τοποθεσίας και των μεταβολών του διεθνούς περιβάλλοντος μετά τον τερματισμό της αντιπαράθεσης Ανατολής-Δύσης.

Στη μεταψυχροπολεμική διεθνή συγκυρία η Τουρκία, εφαρμόζοντας μια επιθετική εξωτερική πολιτική, επιχειρεί να καλύψει το κενό ισχύος στις περιοχές που αναφέρθηκαν και διεκδικεί το ρόλο της ηγετικής περιφερειακής δύναμης. Επιπρόσθετα, επιδιώκει να αποτελέσει την *προστάτιδα δύναμη* των πρώην σοβιετικών μουσουλμανικών δημοκρατιών και τον *μεσάζοντα* των κοινοτικών συμφερόντων στην Κεντρική Ασία, ρόλος που κάποιες φορές έρχεται σε αντίθεση με αυτόν του τοποτηρητή των αμερικανικών συμφερόντων. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η προσπάθεια της γείτονος στην περιοχή, είναι να προβάλλει την εικόνα ενός μετριοπαθούς ισλαμικού κράτους, που έχει επιτυχώς ακολουθήσει το δυτικό πρότυπο (εκμοντερνισμός), προκειμένου να προωθήσει τα εκεί ίδια συμφέροντά της. Ωστόσο, η προσπάθειά της αυτή, δε φαίνεται να στέφεται με ιδιαίτερη επιτυχία, δεδομένου ότι οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, δε δείχνουν διατεθειμένες να αποδεχτούν ένα ακόμη <<ξένο>> μοντέλο, μετά από τόσα χρόνια ρωσικής κυριαρχίας.³⁴

³⁴ Κερδίζει συνεχώς έδαφος η άποψη ότι παρά τους ιστορικούς και φυλετικούς δεσμούς με χώρες της περιοχής, υπάρχει μεγάλη απόσταση ανάμεσα στις τουρκικές ηγεμονικές φιλοδοξίες και στο ρόλο που ρεαλιστικά μπορεί να διαδραματίσει (εν. η Τουρκία), στην Κεντρική Ασία και αυτό οφείλεται κυρίως, στην αδυναμία της να διαθέτει τα απαραίτητα κεφάλαια για την οικονομική ανασυγκρότηση και ανάπτυξη της περιοχής.

Η περιοχή των Βαλκανίων, συνιστά τον έτερο πόλο έλξης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, μετά την Κεντρική Ασία. Η Τουρκία, εκμεταλλευόμενη τη διττή της ιδιότητα ως μουσουλμανική χώρα αφ'ένος και κράτος μέλος του ΝΑΤΟ αφ'ετέρου, επιχειρεί και εκεί να αναλάβει ρόλο περιφερειακής δύναμης, εκμεταλλευόμενη τις εξελίξεις. Μολονότι ορισμένοι άστοχοι χειρισμοί από ελληνικής πλευράς (κυρίως η σκοπιανοποίηση της βαλκανικής μας πολιτικής στη δεκαετία του 1990), έδωσαν τη δυνατότητα στη γείτονα να επεκτείνει την επιρροή της, η γενική εκτίμηση είναι ότι προς το παρόν, η προσπάθειά της για ουσιαστική αύξηση της επιρροής της στις χώρες των Βαλκανίων, δεν έχει αποδώσει τα αναμενόμενα. Στο σημείο αυτό, χρήσιμη θα ήταν η αναφορά στην εκτίμηση του Ian Lesser, ο οποίος αποδίδει στην Τουρκία ρόλο ρυθμιστή της ισορροπίας των δυνάμεων (power broker) στα Βαλκάνια μεταψυχροπολεμικά και υπογραμμίζει ότι το στρατιωτικό-διπλωματικό κατεστημένο της Άγκυρας, αντιμετωπίζει με ανησυχία το μέλλον των μουσουλμανικών μειονοτήτων στο Κοσσυφοπέδιο, τα Σκόπια, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα, κάτω από την πίεση της τουρκικής κοινής γνώμης.³⁵

Ο τρίτος πόλος του στρατηγικού ενδιαφέροντος της Τουρκίας αφορά στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, στην οποία η Άγκυρα προσδοκά να αναδειχτεί σε ηγετική περιφερειακή δύναμη. Οι Τούρκοι, λόγω της γεωγραφικής θέσης της χώρας τους και του πολιτιστικού της προτύπου, αναμφισβήτητα ανήκουν στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής, ενώ η μεσανατολική πολιτική τους σήμερα, χαρακτηρίζεται από:

- την προσπάθεια ανάδειξής της χώρας τους σε σημαντική περιφερειακή δύναμη, και

³⁵ Fuller G.E and Lesser I.O, "Turkey's New Geopolitics", Boulder, Colo: Westview, in F. Carr, K. Ifantis, *NATO in the New European Order*, Mac Millan Press Ltd, G.Britain, 1996, p. 101

- την επανάκτηση της αξιοπιστίας τους στην περιοχή την οποία είχαν απολέσει μετά τον πόλεμο στον Κόλπο, χάρη στην αδιαμφισβήτητη συμβολή τους στην επιτυχή έκβαση της επέμβασης στο Ιράκ το 2003.

Όντας η μόνη τρόπον τινά ευρωπαϊκή χώρα που συνορεύει με τη Μέση Ανατολή, η σταθερότητα και η ασφάλεια της οποίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την περιοχή των Βαλκανίων και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, η Τουρκία, στη νέα στρατηγική της περί σύσφιξης των σχέσεων με τις χώρες της περιοχής, επιχειρεί να διασφαλίσει την τάξη, επιφυλάσσοντας για τον εαυτό της το ρόλο του ηγεμονικού σταθεροποιητή. Εξάλλου, τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, βρήκαν την Τουρκία ακόμη πιο ισχυρή μιας και ήταν η μοναδική μουσουλμανική χώρα που συνέβαλε τα μάλα στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας.

Ως εκ τούτου, διαπιστώνει κανείς τις προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει η Τουρκία στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές περιβάλλον αλλά και τις αυξημένες υποχρεώσεις που συνοδεύουν το νέο της ρόλο μέσα στη Συμμαχία. Όπως απέδειξε και κατά το παρελθόν, ότι μπορεί να ανταποκριθεί σε δύσκολες καταστάσεις, η εκτίμηση πολλών ειδημόνων είναι ότι και στα πλαίσια του αναδιαρθρωμένου ΝΑΤΟ, θα κατορθώσει επιτυχώς να φέρει εις πέρας οποιαδήποτε αποστολή της ανατεθεί.

7. Κατακλείδα.

Η Τουρκία αποτελεί για τη συνεχώς διευρυνόμενη Ευρωπαϊκή Ένωση ένα εξαιρετικά δισεπίλυτο πρόβλημα. Μια μεγάλη χώρα, με μουσουλμανικό κυρίως πληθυσμό, αλλά και με ένα καθεστώς κοσμικό που πλησιάζει στο Δυτικό δημοκρατικό μοντέλο περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα στον ισλαμικό κόσμο, ενώ έχει επίσης μια στρατηγική γεωγραφική θέση κοντά σε μεγάλα τμήματα της πρώην Σοβιετικής αυτοκρατορίας, σε σημαντικά πετρελαιοπαραγωγά κράτη καθώς και στη Μέση Ανατολή. Μέλος του ΝΑΤΟ, με το δεύτερο μεγαλύτερο στρατό μετά τις ΗΠΑ, η Τουρκία αποτελεί μέλος των περισσότερων περιφερειακών οργανισμών της Ευρώπης, εκτός του πιο σημαντικού, δηλαδή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και μετά, η στρατηγική σημασία της Τουρκίας για τη Δύση άλλαξε πολύ: από ένα κράτος της πρώτης γραμμής στη μακρά αντιπαράθεση με τη Σοβιετική Ένωση, σε ένα σημαντικό σύμμαχο και ένα καίριο φυλάκιο στη μάχη για επιρροή στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Είναι γνωστό ότι από παλιά, η Τουρκία έχαιρε μιας σχεδόν άνευ όρων αμερικανικής εύνοιας, η οποία μεταφραζόταν και σε έντονες αμερικανικές πιέσεις για την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε.. Οι Αμερικανοί πολιτικοί και διπλωμάτες, ακολουθούμενοι από τους Βρετανούς, υπήρξαν πάντοτε οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές της τουρκικής υποψηφιότητας στην Ε.Ε., αν και συνήθως αδυνατούσαν, ή απλώς δεν ήθελαν, να κατανοήσουν τη λεπτή διαφορά που υπάρχει ανάμεσα σε μια στρατιωτική συμμαχία, όπως το ΝΑΤΟ, και ένα αναδυόμενο πολιτικό σύστημα, όπως η Ε.Ε., ένα πολιτικό σύστημα το οποίο βασίζεται σε δημοκρατικές αρχές.

Ωστόσο σήμερα, οι εξελίξεις στην τουρκική πολιτική ζωή είναι ραγδαίες. Η σύντομη περίοδος πολιτικής αστάθειας στη χώρα, έχει αναντίρρητα ζημιώσει την εξωτερική πολιτική της και τη διεθνή της θέση. Στο επίκεντρο της θύελλας, βρίσκεται ο πρωθυπουργός Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν και ο Γιασάρ Μπουγιούκανιτ, αρχηγός του γενικού επιτελείου των Τ.Ε.Δ, οι οποίοι αντιμετωπίζουν τον εαυτό τους ως το θεματοφύλακα της κοσμικής δημοκρατικής παράδοσης που καθιέρωσε ο Κεμάλ Ατατούρκ.³⁶ Από την πλευρά τους, η Ουάσινγκτον και οι Βρυξέλλες, παρακολουθούν στενά τα γεγονότα στο εσωτερικό της Τουρκίας, με τις ΗΠΑ να πιέζουν την Ένωση να προωθήσει την υποψηφιότητα ένταξης της γείτονος. Ωστόσο τώρα οι πολέμιοι της Άγκυρας, άδραξαν την ευκαιρία για να υποστηρίξουν ότι η χώρα, δε πληροί τα δημοκρατικά πρότυπα που είναι απαραίτητα για να γίνει πλήρες μέλος. Εκείνο το οποίο υπογραμμίζουν, είναι ότι ο στρατός έχει απομακρύνει τέσσερις εκλεγμένες κυβερνήσεις από το 1960 έως σήμερα, εξακολουθώντας να διαδραματίζει έναν απαράδεκτα πρωτεύοντα ρόλο στην πολιτική ζωή της χώρας. Το μόνο βέβαιο είναι πως η πρόοδος των ενταξιακών διαπραγματεύσεων της Τουρκίας κινείται πλέον με εξαιρετικά αργούς ρυθμούς, γεγονός που είναι ιδιαίτερα ατυχές τόσο για την ίδια τη χώρα όσο και για την Ένωση για τον εξής λόγο: με την επιβράδυνση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, οι Τούρκοι πολιτικοί θα έχουν λιγότερα κίνητρα για να συνεχίσουν τις απαραίτητες για την ένταξη μεταρρυθμίσεις, με αποτέλεσμα αν η Τουρκία απομακρυνθεί από την Ευρώπη, τότε ο ισχυρισμός της Ε.Ε ότι ασκεί αποτελεσματικά <<ήπια ισχύ>> στην παγκόσμια πολιτική θα υπονομευθεί αρκετά.

Όπως κατέδειξε και η ανάλυση που προηγήθηκε, η Τουρκία είναι ένα από τα σημαντικότερα μέλη του ΝΑΤΟ με επιρροή τόσο στα Βαλκάνια όσο και τη Μέση Ανατολή, ενώ γενικότερα παίζει έναν ζωτικό ρόλο στον

³⁶ J.Nye Jr., Ο αντίκτυπος της πολιτικής αστάθειας, Τύπος της Κυριακής, 13/5/2007

ευρύτερο κόσμο. Στα πλαίσια αυτά, ένα από τα κρισιμότερα ερωτήματα της πολιτικής του 21^{ου} αιώνα, είναι πώς ο κόσμος θα αντεπεξέλθει στην άνοδο του πολιτικού Ισλάμ και κατά πόσο η Τουρκία θα μπορέσει να καταδείξει τη συμβατότητα του Ισλάμ με τη φιλελεύθερη δημοκρατία αφ' ενός, και αφ' ετέρου, αν θα κατορθώσει η χώρα να ανταποκριθεί στον απαιτητικό ρόλο που της επιφυλάσσεται στα πλαίσια του αναδιαρθρωμένου ΝΑΤΟ της νέας εποχής.

Η αλήθεια είναι πως η πορεία για την Άγκυρα δεν θα είναι εύκολη, δεδομένης της κρίσης που επικρατεί αυτή τη στιγμή στο εσωτερικό της καθώς και της αβεβαιότητας που συνοδεύει πλέον την διαδικασία ένταξής της στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Έχοντας πολλά μέτωπα ανοιχτά τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές περιβάλλον τους, δύσκολα μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι οι Τούρκοι ατενίζουν το μέλλον τους με αισιοδοξία. Ωστόσο, δεν είναι από εκείνους που καταθέτουν εύκολα τα όπλα, κάθε άλλο, όπως έχει αποδείξει και η ιστορία τους. Η όποια πρόβλεψη στην περίπτωση που εξετάζουμε, καθίσταται επισφαλής, κατά συνέπεια, το μόνο που απομένει είναι να περιμένουμε να δούμε και να κρίνουμε αναλόγως.

Αθήνα, Ιούνιος 2007

Παραρτήματα:

Protocol to the North Atlantic Treaty on the Accession of Greece and Turkey

London, October 22, 1951

The Parties to the North Atlantic Treaty, signed at Washington on April 4, 1949

Being satisfied that the security of the North Atlantic area will be enhanced by the accession of the Kingdom of Greece and the Republic of Turkey to that Treaty,

Agree as follows:

Article 1

Upon the entry into force of this Protocol, the Government of the United States of America shall, on behalf of all the Parties, communicate to the Government of the Kingdom of Greece and the Government of the Republic of Turkey an invitation to accede to the North Atlantic Treaty as it may be modified by Article 2 of the present Protocol. Thereafter the Kingdom of Greece and the Republic of Turkey shall each become a Party on the date when it deposits its instruments of accession with the Government of the United States of America in accordance with Article 10 of the Treaty

Article 2

If the Republic of Turkey becomes a Party to the North Atlantic Treaty, Article 6 of the Treaty shall, as from the date of the deposit by the Government of the Republic of Turkey of its instruments of accession with the Government of the United States of America, be modified to read as follows:

"For the purpose of Article 5, an armed attack on one or more of the Parties is deemed to include an armed attack:

- i. on the territory of any of the Parties in Europe or North America, on the Algerian Departments of France, on the territory of Turkey or on the islands under the jurisdiction of any of the Parties in the North Atlantic area north of the Tropic of Cancer;

- ii. on the forces, vessels, or aircraft of any of the Parties, when in or over these territories or any other area in Europe in which occupation forces of any of the Parties were stationed on the date when the Treaty entered into force or the Mediterranean Sea or the North Atlantic area north of the Tropic of Cancer."

Article 3

The present Protocol shall enter into force when each of the Parties to the North Atlantic Treaty has notified the Government of the United States of America of its acceptance thereof. The Government of the United States of America shall inform all the Parties to the North Atlantic Treaty of the date of the receipt of each such notification and of the date of the entry into force of the present Protocol.

Article 4

The present Protocol, of which the English and French texts are equally authentic, shall be deposited in the Archives of the Government of the United States of America. Duly certified copies thereof shall be transmitted by that Government to the Governments of all the Parties to the North Atlantic Treaty.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Γ. Βαληνάκης, Π. Κίτσος, (επιμ.), *Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1994
- Θ. Βαρβιτσιώτης, Δ. Καιρίδης, R. L Pfaltzgraff Jr., *Ασφάλεια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και Ελληνοαμερικανικές σχέσεις*, Αθήνα, Σιδέρης, 1997
- Θ. Βερέμης (επιμ.), *Η Τουρκία σήμερα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995
- Χ. Γιαλλουρίδης, *Η Τουρκία σε μετάβαση*, Αθήνα, Σιδέρης, 1999
- Χ. Γιαλλουρίδης - Π. Τσάκωνας (επιμ.), (δεύτερη έκδοση), *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, Σιδέρης, 2002
- Γ. Γκίνης, *Τουρκία: Το γειτονικό ηφαίστειο*, Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1992
- P. Dumont, *Κεμάλ: Ο Δημιουργός της νέας Τουρκίας*, Κούριερ Εκδοτική, 1988, (μεταφρασμένο στα ελληνικά)
- Π. Ήφαιστος – Α. Πλατιάς, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1992
- Β. Θεοδωρόπουλος, *Οι Τούρκοι και εμείς*, Αθήνα, Φυτράκης, 1998
- Ρ. Κλαρκ και συνεργάτες, *Το ΝΑΤΟ στα Βαλκάνια – φωνές αντίστασης*, (έρευνα-επιμέλεια Ν. Κλείτσικας), Αθήνα, Προσκήνιο, 2000
- Θ. Ντόκος – Ν. Πρωτονοτάριος, (τέταρτη έκδοση), *Η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας πρόκληση για την ελληνική ασφάλεια*, Αθήνα, εκδόσεις Κων/νου Τουρίκη, 1997
- Σ. Πεσμαζόγλου, *Ευρώπη-Τουρκία: Αντανακλάσεις και Διαθλάσεις – Η Στρατηγική των κειμένων*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1993

- X. Σαζανίδης, *Ελλάδα, Τουρκία, NATO και ο εναέριος χώρος του Αιγαίου 1974-1986*, Θεσσαλονίκη, Μαΐανδρος, 1987

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- C. Balkir, M. A Williams (eds), *Turkey and the Europe*, London, Pinter Publishers Ltd, 1993
- F. Carr, K. Ifantis, *NATO in the New European Order*, G. Britain, Mac Millan Press, 1996
- J. Chipman, *NATO's Southern Allies: Internal and External Challenges*, London and N. York, Routledge, 1988
- T. Coulombis, *The United States; Greece and Turkey: The Troubled Triangle*, New York, Praeger, 1983
- G.E Fuller, I.O Lesser, *Turkey's New Geopolitics*, Boulder, Colo:Westview
- W. Hale, *Turkish Politics and the Military*, London, Routledge, 1994
- S. Kedourie, *Turkey: Identity, Democracy, Politics*, London, Frank Gass, 1998
- B. Rubin and K. Kirisci, *Turkey in World Politics*, London, Lynne Rienner Publishers, 2001
- M. Muftuler – Bac, *Europe in Change, Turkey's relations with a changing Europe*, Manchester, Manchester University Press, 1997
- J. Landau (ed.), *Ataturk and the Modernization of Turkey*, Boulder, Co: Westview, 1981
- N. and H. Pope, *Turkey unveiled: Ataturk and after*, London, John Murray, 1997
- *The North Atlantic Treaty Organization: Facts and Figures*, Brussels, 1989

- T. Veremis, *Action without foresight – Western involvement in Yugoslavia*, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, Athens, YALCO, 2002

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- European Review, *The postwar incorporation of Turkey into the Western Alliance 1947-1952*, Vol. 13, No. 3, 2005
- Journal of the International Affairs, *Turkey: The Truman Doctrine and the Cold War*, by C. Dlutowski, Cambridge, Spring 1990
- Journal of Strategic Studies, *The Kosovo War: Kosovar Insurrection Serbian Retribution and NATO intervention*, by H. Papatiririou, vol. 25, No. 1, March 2002
- Journal of Strategic Studies, *Leadership at NATO: Secretary General Manfred Woerner and the crisis in Bosnia*, by R. C. Hendrickson, Vol. 27, No. 3 September 2004
- Mediterranean Quarterly 6, *American-Turkish Relations at a crossroads*, by O. Kesic, winter 1995
- The International Institute for Strategic Studies, *Turkey: if neither West nor East, then what?* Strategic Survey 1997/98, Oxford
- Άμυνα και Διπλωματία, *Ελληνοτουρκικά: Το Αιγαίο και η Κύπρος υπό αμερικανική κυριαρχία*, του Σ. Λυγερού, τεύχος 74, Ιούνιος 1977
- Άμυνα και Διπλωματία, *Η βάση του Πίριντζικ στη Ν.Α Τουρκία*, τεύχος 3, Οκτώβρης 1990
- Στρατηγική, *Το ΝΑΤΟ και τα ελληνικά συμφέροντα*, Μάιος 2004

- Nato Review, (web edition), Changing East-West Relations - A Turkish View, by A. Arsin, vol. 38, No. 6, December 1990
- Nato Review, (web edition), Turkey's role in NATO – A Time for new perspectives, by O. Sanders, vol. 38, No. 4, August 1990
- Nato Review, (web edition), Turkey and NATO: Stability in the vortex of change, by T. Ciller, Vol. 42, No. 2, April 1994
- Δελτίο NATO (web edition), Ιστορική Αλλαγή στα Βαλκάνια- Χρειάζεται ριζική αναθεώρηση η διεθνής παρουσία στα Βαλκάνια; G. Knaus, N. Whyte, Χειμώνας 2004

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- Καθημερινή
- Το Βήμα
- Financial Times (www.financialtimes.com)
- International Herald Tribune (www.iht.com)

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- www.nato.org
- www.eu.int
- www.army-technology.com
- www.turkishembassy.org
- www.euractiv.com
- www.eliamep.gr
- www.marshallcenter.org
- www.setimes.com